

प्रमुदिता प्रीति सौमनस्य जाता बभूव दृष्ट्वा ॥ तदा तत्र पश्चावति प्राप्तवान् विमलकेतुयुवराजं दृष्ट्वा रुदित्वा अ
तिशयेन विलापेन हृदये चपेतयित्वा रुरोद ॥ तां द्रष्टुं अशक्त्वा त् राजामंत्रिनो अन्यान्तपुरीययो ॥ तदनुसृतो
चनीचिंतयति चंदालहस्तभयात्स्वयं कालं गत मेपिलोकापवादं नो भवेति चिंत्य स्वाश्रमं गता ॥ तदा माता हापुत्र
हापुत्रेति काश्चित्हाश्रमां गति ॥ काश्चित्त्रलाटे चपेतयारोदिति ॥ केचित्केशानरुणित्वारोदिति ॥ काश्चिन्मूलछिन्न
दृक्षेवरोदिति ॥ काश्चियुवराजवदनं प्रेक्षयित्वा रोदिति ॥ काश्चियुवराजं स्वमंगे स्थापयित्वा रोदिति ॥ काश्चित् विमल
केतुयुवराजस्यांगे वदनं स्थापयित्वा रोदिति ॥ काश्चियुवराजस्य हस्तं स्वहृदये धृत्यारोदिति ॥ काश्चित्नाशयणा
नामग्रहणो नरोदिति ॥ काश्चिन्महादेवनामग्रहणो नरोदिति ॥ काश्चित्तथागतनामग्रहणो नरोदिति ॥ एवमेवाने
कप्रकारेण रुदित्वा स्वपुत्रेशिरं स्थापयित्वा साऽचैतन्यययौ तदा तत्र स्थात्येकजना सर्वे हाशकारेन रोदिति ॥
सर्वे तथागत सुगत भगवान् नामग्रहणो नरोदिति चाचैतन्यत ॥ अथ तदा जेतवने विहारे स्थितो भगवान्

विचित्र
२१

शाक्यपुंगवः शृणोति. कुतः शब्दागतस्तथागतेति ॥ एवं स्मृत्य यथा सर्वज्ञात्वा तदा मोक्षदायको नाम गमस्ति
मालाप्रमोच. भगवान्. तदा गमस्तिमालायाः दिग्विदिगन्नवभास्य कर्पूरवतीनामनगरी. समंतादवभास्य. त
स्मिन्मृतकस्थानमेव वभासयति ॥ तदा गमस्तिमालया. पुष्पविमाननिर्माय. माता. पद्मावतिं विमलकेतुयुवरा
ज. द्वौ. अष्टौ. बोधिसत्त्वमुपसंक्रमे. महतासत्कारेण. तुषिताभुर्वनीयते ॥ तदा सरस्मिपुतिगतेन. भगवानस्य
शरीरे पुवेशितं. ॥ तदा काश्यपनामभिभुर्भगवंतमेतदबोचत् ॥ कीहेतुभगवन्कः प्रत्ययः ॥ त्वंगमस्तिमाला
प्रमोचितं ॥ भगवानाह ॥ काश्यपकिं नूज्ञापितं. कर्पूरवतीनामनगर्या. तस्य राज्ञेः एकपुत्रं. द्वौ भार्या. तेन. प
रस्परविरोधित. तत्. कनिष्ठिकाकांतां पुत्रं दद्यात् ॥ तस्य माता. ३. नेकप्रकारेण. विलापेन रोदिति. अनेकदे
वनामगृहणो न रोदिति. मम नामगृहणो न रोदिति. ईदृशं दुःखतरमहं दुष्टं न शक्नोति. तेन तमुद्धारितो हं ॥ का
श्यपोवाच ॥ साधुभगवन्साधुसुगतेति. स्वमाश्रमेतिष्ठति ॥ तदा धर्माकरो नाम देवपुत्रो. काश्यपमेतदबोचत् ॥

२१

भोकाश्यपः भगवान्किमुक्तं ॥ काश्यपोवाच ॥ देवपुत्रः भगवान्नैकधर्माधिकारदयात्मकः महाकारुणिकः तस्य
गुणानुसंसा कथं वक्तव्यं ॥ देवपुत्रोवाच ॥ कथं काश्यपभाषय ॥ काश्यपोवाच ॥ भो देवपुत्रः नान्येवं कर्पू
रवतीनामनगर्ण्याः पद्मकेतुराज्ञः कनिष्ठिकाकांतायाः कुर्बुद्वेन पापात्मना अग्रमहिष्यापुत्रः विमलकेतुपुत्र
राजेंघाटपतिः तदा तस्मात्तु पश्चावतिनाऽनेकदेवनामगुह्येन मृतकवपुंगृहीत्वाऽतिशयेन रोदिति । तेन
केनापि नोद्धारितं ददा तद्दूःखातिशयः असहमानो भूत्वा भगवान् स्वप्रभां परिमुञ्च्य दशदिक्षु अवभास्य त
दंते तां नगरिमवभास्य मृतकं समातरं मवभाष्य तत्प्रभायापुष्पविमानमभिनिर्माय स्वर्गमोक्षोपजायमानो
भवति तथागतनामोच्चारणेन इत्थं देवपुत्र ॥ देवपुत्राह ॥ भोकाश्यप तं भगवंतं श्लाघनीयं कर्पूरवतीम
हानगरि कोसः द्वात्रिंशद्योजनस्य वृत्तान्तं जेतवनमहाविहारः क्व कथं जानाति कथं नामगुह्यं श्रुते ईदृशं कथमुद्घा
रितं देवपुत्रः सुगतचरितं न विज्ञापितोहं ॥ काश्यपोवाच ॥ किं कर्तव्यं देवपुत्रः तथागतस्य चरितं ईदृशं सर्वज्ञ

विचित्र
२२

पंचाभिज्ञः दयावान् स्वदुःखसहिष्णुः परदुःखमसहिष्णुः ॥ कोडः खीभूतः कोदीनः कोमेनामोच्चरितः इति विचारितः स
दा ॥ उच्चनीचादि सर्वपाणि अहिंसकः एवं तथागतचरितं किं बहुना वक्तव्यं देवपुत्र ॥ तदा कर्पूरवति महानगर्या
केचिज्जनां दिव्यविमानमारुह्य देवगणान्सार्धं स्वर्गलोकं गंतव्यं पश्यति ॥ तद्वार्ता श्रुत्वा सर्वजना हाहाकारप्रेक्षता
कोदोषः घाटकः नान्यैवं कांता परस्परविरोधेन इत्थं तमिति सर्वजना कथयन्ति ॥ अथ राजामंत्रिनो दीनमना परस्पर
युवराजस्य गुणानुसेसाभाषित्वा तिष्ठतः ॥ तदा सुलोचनीदेवी तदवसरे प्रहसितवदना राज्ञि आगता आगत्य च पा
दयोः प्रणिपत्य राजानं निवेदिता महाराज इदं तितव वल्लभा सर्वभूतामो मम भगिनी सहधर्मं विवाहं कुरु सानिध्यं
न मम कार्यं तव कार्यमेव इति विज्ञाप्य स्वमाश्रमे गच्छति ॥ ततो राजामंत्रिनौ संभाषितौ ॥ कश्चिन्मन्त्री राजानमेव मा
ह ॥ महाराज किं किमन्यं कर्तुमिदानीं अवध्यस्त्री जाति सा देवी उक्तं यथा तो मे सर्वजनां च ॥ तस्मान्मंत्रिन् यथामे
व्याकुलीकृतं तथा व्याकुलीकृतं तस्यैवं कर्तव्यो हं ॥ सहधर्ममेव च करोमि ॥ मंत्र्युवाच ॥ साधु महाराज यथामत

२२

मेवंकुरु ॥ एवमेव राजा मंत्रिनौ सम्मतं संभाषणं कृत्वा सर्वपौरजनान् आदिश्य सामाग्रीं सर्ज्य कृत्य यथामतं महता
सत्कारेण सहधर्मकृतवान् ॥ तदा सुलोचनी देवी प्रहसितवदना प्रीति सौमनस्यजाता राजानं पादयोः पुणिपत्य एव
माह ॥ महाराज साधु इत्थंच स प्रमानेन महामानी कर्तव्यं प्रसादिकर्तव्यं ॥ श्लाघनीयं त्वं महाराज परमानंदभूता
मे ॥ ततो राजोवाच ॥ देवी सुलोचनी मम वस्त्रभाभूतत्वात् त्वद्वचनप्रमानि कर्तव्योऽहं सर्वयथामासमेकं तवाधि-
कारमभूत् ॥ ममांगीकरणं संपूर्णं भूतं दत्ते यदा कार्यमेभविष्यति तदा मे वचनप्रमानीयं कर्तव्यं मालंघनीयं क-
र्तव्यं ॥ ततो सुलोचनी देवी राजानमेवमाह ॥ भो महाराज साधु न भेतव्यं यथा त्वमाज्ञापितं तथा करोम्यहं ॥ रा-
जोवाच ॥ सुलोचनी सत्यमेव मितिकिं ॥ सुलोचनी उवाच ॥ महाराज सत्यं सत्यं त्रिसत्यं तवाज्ञालंघनेन किं कर्तव्यं ॥
ततो राजा इत्युक्ता तूष्णीं भूतस्थितः ॥ अथ तस्मिन् समये सराजामंत्रिनामंत्रयते स्म ॥ तदामंत्री सत्वरमागत्य राजा-
नमेवमाह ॥ महाराज किमाज्ञापयसि ॥ राजोवाच ॥ नैवं मंत्रिन् अतिशय हेतुभूतं समानृणा सह वर्तमानमाता

द्विचित्र
२३

युवराज दिव्यविमानारुह्य स्वर्लोकं गतेति । सर्वजनाकथयन्ति । सत्यं वा असत्यं वा । एवं किं हेतुभूतं । कस्य विषयप्रभावं ॥ अथ
वा स्वपुण्यहेतुं । अथवा केनापि देवेनोद्धारितं वा किं ॥ ततो मंत्री राजानमेवमाह ॥ न ज्ञातो हं महाराजातिहेतुं केचिज्जना-
कथिता मया भूतमिति ॥ तस्मिन्समये धर्माकरो नाम देवपुत्रः काशपवचनं सत्यं वा असत्यं वा परिश्रुणार्थं । ये तव तवि-
हारान्कर्षूरवतिनामनगरिमुपसंक्रांति ॥ ततो वासे चारयति ॥ महाराज मंगलं भवतु सर्वदा भो मंत्रिन् कश्चानमस्तु-
अथ राजा देवपुत्रायैतदवोचत् ॥ भो पुरुष कस्मादागतः किमर्थमागतः को हेतुः को जातिस्त्वं ॥ देवपुत्रो राजानमेव
माह ॥ नान्येवं महाराज जेतवनमहाविहारवासि धर्माकरो नाम देवपुत्रो हं । ममैकहेतुभूतत्वादिहागतः ॥ राजो वा-
च ॥ देवपुत्रः को हेतुः कः प्रत्ययः ॥ देवोपुत्रो वाच ॥ भो महाराज तव पुत्र युवराज कालंगतेति किं वा पुनश्च तस्यां
नगर्यां गभस्तिमाना प्राप्ता इत्युक्ते न ज्ञातो हं भाषयस्त्वं देवपुत्र ॥ ततो देवपुत्रो वाच ॥ नैवं महाराज अन्यदेवस्य वि-
षयप्रभावं इदानीं प्रतीतो हं तथागतस्य प्रभावं अतिशयप्रभावं ॥ राजो वाच ॥ देवपुत्र तदेतुसकलं भाषय ॥ देवपु-

२३

विष्यति. तेन हेतुना. सामां व्याकुली करोति । तथा हं तान् विपरीतं करोमीति ॥ गच्छ मंत्रिन् कुत्रमपि. शुद्ध निःछंद या
चक मत्रमानीय तस्मै दातव्यतां ॥ अथ समं त्री उवाच ॥ महाजन सर्वयथा गच्छाम्येवं ॥ ततो मंत्री कर्पूरवति महा
नगरे. चत्वरं. वा मार्गे वा अन्यप्रदेशे वा. श्रुत्वा दर्शयति ॥ कस्मिंश्चिदग्निशालायां. शुद्धयाचकं. पापदेहि. गच्छ गंड
कं. विभत्सरूपं. पादैकं पंगु. चक्षुर्वैकविहिंनं. पश्यति मंत्री ॥ तथा ह्य याचकमुवाच ॥ याचकतवार्थं. किमपि किं
चिद्दातव्यं. दुःखीभूतत्वं. आगच्छतु ॥ याचकोवाच ॥ भो महापुरुष केनापि नैव दातव्यं त्वश्वाघनीये सुक्ता. स
हसोत्थाय. तस्य मंत्रिना नुगच्छति ॥ येन राजा स्तेनोपसंक्रम्य मंत्रीराजानमुवाच ॥ गृहे महायाचकागतः ॥ राजोवा
च ॥ एवमेव मंत्रिन् अंतपुरे मत्कांता सुलोचनी देव्या ह्युयागच्छत्व ॥ ततो मंत्रीति वचनश्रुत्वाऽन्तपुरे गत्वा. सु
लोचनीमाहूयोवाच ॥ भो महादेवी आगच्छ महाराजाऽज्ञापितं ॥ सुलोचनी देव्युवाच ॥ मंत्रिन् किमाज्ञापयसि. इत्यु
क्त्वा. सहसोत्थाय. देवी आगता मंत्रिना सह ॥ ततो सुलोचनी देवी. राजानमाह ॥ किमाज्ञापितं महाराजः ॥ राजोवाच ॥

नैवात्यकांते मया पूर्वभाषितं तवासत्त्वं पूरितो हं सत्त्वं कुरु यथा त्वं ॥ कांतो वाच ॥ कथं महाराज तवाज्ञानैव कर्तव्यं ॥ अ
 थ राजा मंत्रिन् माज्ञापितं ॥ मंत्रिन् याचकमानीय अन्नपानं दत्त्वा सुलोचनीयाचकाय दत्त्वा विसर्जयः ॥ अत्र मास्था
 पयः तस्यामुखं नर्शनीयं पाप्येव सात्वरितं चूत्वा ममाज्ञां पालय प्रेरितस्त्वमित्युक्त्वा विमुखी भूय राजा तपूरे गद्य
 ति ॥ अथ मंत्री रवानपानं दत्त्वा देवीमाहूय हस्ते धत्वा याचकाय दातव्यं संभ्रमेन ॥ ततो सुलोचनी मंत्रिनमुवाच ॥
 हा २ किमेव मंत्रिन किं कर्तव्यं ॥ मम इत्थं भूतं ॥ मंत्र्युवाच ॥ न ज्ञातो हं सुलोचनी राजायथाज्ञापितं सर्वं युवयोः स
 त्त्वं मुक्तं मया किं कथ्यते गच्छतु ॥ ततो याचको चिंतयति अहो किं दृष्टं वा भूतं वा भूतं मम भाग्यभूतं इत्युक्त्वा राजा
 मंत्री गृहीत्व वामहस्ते विधाय हठादुच्छ्रितियाचकः ॥ सा सुलोचनी याचकस्यासगति अतिशयेन रुदित्वा अतिश
 येन विलापं करोति स्म ॥ तदा चित्तमोहिनी सानिष्ठवार्ता श्रुत्वा स्वस्वामिं राजनिर्गत्वा व्याकुली भूय स विलापेनारो
 चयति ॥ भो स्वामि महाराज कथं मम याचकाय दातव्यं हा कुत्र गंतव्यं ॥ राजो वाच ॥ हे त्वि मोक्षदं कुरु ॥ आवयोः

सत्यभूतं स्व न ज्ञातव्यं तूष्णीमिति ॥ अथ सर्वे पौरं जना कथयति परस्पराः परमतानुगतमिदानीं कथं राजा स्वकां
तायां च दत्त मे केचित् कथयति दत्तैर्वै निश्चयं सापापात्मा स्वकर्मविपाकेन केचिदिष्टं अतएव ददतु सर्वजना इत्थं व
दति तत्र बहुजैर्दृष्टगतवान् यात्रावदिति ॥ अथ राजा सर्वचिंतापरित्यज्य मंत्रिनमाहूय एवमाह ॥ नान्येवं मंत्रि
निदानि मया देशितं तथा सज्जीक्रीयतां सुगतपूजनाय स्वादनीय भोजनीय रसरसागोपेतां यथामतं मनोर
मकूटागारे स्थापयति स्म ॥ ततो मंत्री राजा यथाज्ञापितं सर्वसामाग्रीं सज्जीकृतं ततो दिवसमागतः ॥ तत्र रा
जामंत्रिनमाहूयौवाच ॥ मंत्रिन यदि वसभूतं भगवान्नागमिष्यति आगमिष्यति वा इत्युक्त्वा सराजा पंचपू
ष्या लाजाक्षतंच करपुटे निधाय विराजगृहस्य उच्चकर्मशीर्षे स्थित्वा विज्ञापितवान् ॥ भगवन्मेषाद्वायु
क्लेन चिंतितो हं यथा देवपुत्रेन निवेदितं तथा सर्वे आगच्छंतु अश्ववेलाभूतमित्युक्त्वा पुष्पांजलिं पुशितं ॥
तदा तानि पुष्पानि तत्क्षणा मात्रेण कोटिपुष्पपुमारोत बहुतरं भूत्वा पुष्पवर्षमिव भगवत शिरसि पुगच्छंतं

विचित्र
२५

वसंतभिक्षुसंघे च ॥ तदाभिक्षवो भगवंतमेतदवोचत् ॥ किंभूतं कस्मात्पुण्यं पुनर्वर्षति ॥ भगवानाह ॥ कालोयं भिक्षवः देवपु
त्रेनोदितः नामैव पद्मकेतुराज्ञाः पुण्यांजलिं प्रक्षिप्तं आगच्छन्तु गच्छामः सर्वे तु क्त्वा भगवान् सहस्रोत्थायः अद्विवलेन विन
यति गतवान् सार्धं भिक्षुगणैः सार्धं पन्नगासनेव ॥ तत्रक्रमेण कर्पूरवतीनगरीं प्राप्तवान् गोपुरेण ॥ अथ सराजामंत्री
परिजनसकलैः प्रमुदिताः प्राप्ति सौमनस्यजाता भगवंतं सर्वभिक्षुगणामंडितं दृष्ट्वा नानावाद्यपुवादितेन महता सत्का
रेण त्रिप्रदक्षिणी राजद्वारे मनोरमकूटागारे नानालंकारपुलम्बितवितानवितनुतैर्दिवा सने पाद्यादिपुरस्सरेण -
स्थापितवान् ॥ अथ सराजा सर्वपूजोपकरणैः पूजितवान् फलमूलादिनुपटौकितवान् संपूज्य पिंडपात्रादिकं दा
तवान् दक्षिणादिभ्यः ॥ पुनरस्य सागोपेतान्याहारेण पूरयित्वा क्षमापयित्वा प्रार्थयामास ॥ न जानामि भगवन्न जा
नामि सुगतमार्गं अहो मे अतिशयेन भागधेयं मनोरथं पूरयतां निर्गुणसंसारं मायामयं मायादुःखमूलं क्लेशभांडभू
तत्वं देहि मे योत्तरं पदं ॥ तदा भगवान्नाह ॥ दानेन विपुलां भोगा दानेन नृपतिभूताः दानेनानुत्तरं

२५

पदा ॥ दानेन सुखसंपन्ना दानेन पूजिता नराः ॥ दानेन सर्वसौख्यानि दानेन सुहृदा गमा ॥ महाराज साधु नृपसाईल
तव पुराणप्रभावतः तुष्टो हं ॥ तस्मात्तु श्रोतमनाम तथा गता भविष्यति निश्चितं त्वं मम भवने सुखं प्राप्य इति भगवान् प्र
तिनिर्देश्य सगराः उत्थाय यथा गता तथा तं जेतवनविहारं ययौ ॥ ॥ अथ राजा मंत्रिनौ परस्परं संभाषणं परमानं
दकथां प्रभाष्य तूष्णीं भूतं स्थितौ ॥ ततो याचके स्थिता सुलोचनी राजद्वारे मंगलवार्ता श्रुत्वा ३ ने कविलापेन रुदिता
व्याकुलीना कालगतेति सानरके भुंजते ॥ अथ पश्चान् चिन्तमोहिन्या गर्भाधाने भूतं कुमारो जातः ततः प्रभृतयः क्रिया
कालं यथा मतं कृत्वा ॥ तदा क्रमतः कुमारः प्रवर्द्धमानो भवति शुक्लपक्षे शशीव ॥ अथ राजा मंत्रिनो संमतं कृत्वा तस्मै
कुमारयः राजभिषेके दत्तवान् ॥ ततो दिनानि प्रेरया मास ॥ तत्र सराजा मंत्रिनौ प्रहर्षं सुगतवर्णानां भाषणं कृत्वा तिष्ठे
कालांतरे स्वर्लोकात् पुष्पविमानं बाहयित्वा हारकारेण बोधिसत्वगरामुपसंक्रम्य राजा मंत्रिनौ परिजनपुभृतयः सहता
सत्कारेण बोधिसत्वभवने स्वर्गं नीयंते ॥ इति हि भिक्षुवो तेन पुराणं कर्तव्यं ॥ उपगुप्तो वाच ॥ राजन्सुखो वा ३ः खो वा-

विचित्र
२६

केनापि स्वकर्मवसात्प्राप्यते ॥ ॥ इदमवोच भगवान् स्तेचभिश्च वोधिसत्त्वः साच सर्वावती पर्वत्सदेवमानुषासुरलो
को भगवतो भाषितमभ्यनन्दनिति ॥ ॥ इति श्रीविचित्रकर्णिकावदोने तृतीयोऽध्यायः ॥ ॥ ॥
नमोरत्नत्रयाय ॥ ॥ अथाशोकराजोवाच ॥ अथ कस्मिन्समये भगवान् विहरस्य कपिलवस्तुनि महानगरे सत्कृत
गुरुकृतो मानीकृत पूजितः महर्षिकैः राजभिः सर्वैः पौरजनैः चतुर्भिश्च पर्वदेः ऋषिभिश्च श्रेष्ठैः देवनागयक्षगंधर्वा
दिभिः पूज्यमानो भवन्ति ॥ तस्मिन्नवसरे नागरो नाम जनपदैकमासित् ॥ तत्रानेक वणिकपुत्रावसन्ति ॥ ततः कश्चित्
तस्य वणिकपुत्रो द्वौ धर्माकरधनकरो प्रेमौ परस्परौ ॥ तत्र कस्मिंदिने द्वौ वनिजौ व्यापारं ययौ ॥ ततो दिना विप्रेरया
मासः । वासेन भक्तेन देशग्रामादि लंघनेन एकस्मिन्नदीतीरे भिक्षुना एकेन वानपुष्टेन संस्कारितचैत्यमेकमस्ति ।
तत्र तौ चैत्यं पश्येत् ॥ एकेन धनकरेण चिंतयित्वा सखायं धर्माकरमुवाच ॥ सर्वे धर्माकर आवयोः तच्चैत्यं द्रव्यं गृहि
त्वा व्यापारं कुर्यावः बहुतरं लब्धं प्रतिलब्धये ॥ तदा धर्माकरोवाच ॥ सर्वे नैवं योग्यं देवताद्रव्यं विषोपमं चैत्यद्रव्यं

२६

अग्निष्टोपमे ॥ तदा धनकरो वाच ॥ सर्वे धर्मा कर किं कर्तव्यं केनापि देवतापुसादा ह्यस्मि प्रतिलभ्यते ॥ देवता मे
कंपाप किंचित् कार्यं पुसाधयति ॥ देवतापुष्पं शिरसि स्थाप्य केचिद्भोका मनोरथ पूरयति ॥ तस्मात्सर्वे चैत्यद्रव्यं न
व्यवसाय महाविभवं प्रतिलभाव ॥ पुनरपि त्वमहं प्रतिनिर्हृत्यस्य द्रव्यादधिकं स्थापयेत् ॥ एवमेव महनिश्चयमेव
कर्तव्यं ॥ धर्माकरो वाच ॥ सर्वे माकरोम्यहं ॥ एवं तव यथा सर्वं ॥ ततो अहं करोमि तेन साधनीयं देवतापुसादादिसु
क्ता चैत्यगर्भं गृह्णाति धनकरः ॥ ततो द्वौ किंचिद्दूरे प्रदेशे प्राप्तं तत्र द्वौ परस्परौ तत्कथां विचिंत्य कलहोत्पादितं तत्
पापात् ॥ ततो धर्माकरो वाच ॥ भो सर्वे किमर्थं कलहोत्पादितमिति ॥ अनिमां ऊरु ॥ ततो धनकरो वाच ॥ सर्वे नैवं त्व
या सह स्थातव्यं निश्चयमेतन्मार्गेनाहं गच्छामि ॥ त्वं त्वन्मार्गेन गच्छसि त्वमित्युक्ता सरोषेणा धनकरो स्वविषयं गृहित्वा
मार्गे केन गच्छसि ॥ ततो धर्माकर दीनमना नानाचिंतयित्वा अन्यप्रदेशे गतवान् ॥ ततो धनकर किंचित्प्रदेशे वनांतरं

विचित्र
३

प्राप्तं श्रुत्वा त्रिगुणगच्छामि ममैकांतस्तत्र त्रासमापद्यते ॥ तत्र तस्मात्तदा अक्षौकागता तं दृष्ट्वा धनकरसंभुमेन पला
यितुं न शक्यते ॥ स्त्र विषयसर्ववस्तु इत्यादि प्रमोचितं ततः शस्त्रेणाप्रहारितुं प्रमोचति शस्त्रं तदनुहस्तेन प्रहारितुं
हस्तौ रबादति ॥ ततोपादे न प्रहारितं पादौ रबादति ततो न शक्तिं प्रहारितुं तत्र पतितं मृतकमिव ॥ ततो अक्ष तं मृ
तकभूतमिति विचिंत्य वनांतरे प्रविशति ॥ तदानेकप्रकारेणाविलापेन रो रूपते धनकर अतिशयेन वेदनां वेदयति
तदा कस्माद्भिक्षुरेकाकी आगतः तत्र ततो आक्रंदित शब्दं श्रुत्वा गत्य तं पश्यति ॥ ततो धनकरो वाच ॥ कः पुरुषस्त्वं
मां रक्ष रक्ष ॥ भिक्षुरुवाच ॥ इत्थं कथं स्थातव्यं त्वं कः पुरुष वृत्तांतं वद ॥ धनकरो वाच ॥ नान्ये वै भिक्षो मम मंदभागं
नागरो नाम जनपदवासी वणिक्पुरुषो हं नानारत्नहिराणां सामाग्रीं ग्रहरो नागतो हं ॥ अत्र महा अक्ष वनचरा ग
त्य स्वादति मां यथा शक्नोहं प्रहारितं मम हस्तपादादि स्वादित्वा पलायितः मम इव रत्नं पुति शिज्जवानिति ॥ वानप्र

३

त्तमिश्रुवाच ॥ भोवाणिजपुरुष तद्व्यं कुत्रगृहितं योतु चैत्यद्वयभूतं तेनपातकेनत्वमित्थंभूतं ॥ वणिक्युरुषो
 वाच ॥ भोभिक्षवः एवमेवचैत्यद्वयं कथं ज्ञातव्यं ॥ वाराणप्रस्थोवाच ॥ ममद्वयं तद्वनखंडे सन्निधौ नदीतीरे स्थापि
 तोहंचैत्यमेक । तस्मिंस्त्वयागृहीतं निश्चयमेव । वणिकपुरुषोवाच ॥ साधु २ भिक्षो तद्व्यं एवभूतं देवताप्रसादेन
 महतालाभं प्रतिलभार्थं इत्थं मागंतोहं विपरीतादिभविष्यति न ज्ञातोहं अत्र किंकर्तव्यं मयापराधभूतं ॥ भिक्षुरु
 वाच ॥ भोवणिकपुरुष अतोकिंकर्तव्यं नान्यैवमेव ॥ नमोबुद्धाय नमोधर्माय नमःसंघाय नामेतिअंजलिभावन
 याकुरुत्वंसहस्रकिल ॥ इतितमुपदेशंकृत्वाभिक्षुरेवंप्रदेशोगतवान् ॥ ततो धनकरवणिक्युरुषेन नमोबुद्धाय नमोध
 र्माय नमःसंघाय इतिपंचवारनामगुह्यमात्रेण तस्य हस्तद्वयंप्रादुर्भूतं मनुष्यातिक्रांतौहस्तौ ततोप्रसन्नमनोभूतः पु
 नर्पुनः तस्य दशनाखंजलिंकृत्वा पंचपुराणमंकृत्वा तेनपुराणमात्रेण पुनःपादद्वयंप्रादुर्भूतं ॥ ततो धनकरो वणिकपुरुष
 प्रमुदितमना प्रीतिसौमनस्यजातेन परमाश्चर्य्यप्राप्तेत्युक्तवान् ॥ अहो धर्मनिधानभूतं कल्याणाशयभूतं सर्वकुशल

पुनः सारणेन
 पादद्वयंप्रादुर्भू
 तौ

विचित्र
२८

मूलांकरभूतं ॥ रत्नत्रयस्मरणमात्रेण मम कलेवरं वै कारिभूतं त्वमिष्टं संपूर्णं हस्तपादांगप्रत्यंगानि परमाश्चर्यप्राप्तेषु
कृचाहं ॥ श्लाघनीयभूतं तथागतत्वं ततोऽस्वद्वयं पश्यति । तत्सर्वद्वयं गृहीत्वा पूर्वमार्गेण प्रतिनिवृत्त्य तच्चैत्यप्रदेशं प्रा
प्तवान् ॥ ततः सतं दृष्ट्वा प्रमुदितमना पुणामतिस्म ॥ नमोस्तु ते महाबाहो न ज्ञातोऽहं महाकृपः ॥ क्षमस्व भो सदानंद सर्व
भावेन मो नमः ॥ त्वत्पुसादामहा लाभं प्राप्तयेति विचिंतय ॥ व्यापारं सहसा गत्वा विक्रिं भूत्वा त्र आगता ॥ इत्युक्त्वा त्रिपद
क्षिणा कृत्वा पूर्वगृहीतं द्वयं पुढौ कितवान् ॥ सांजलिं स्वद्वयदक्षिणां दापितवान् ॥ अथ तस्मिन् समये स्वसखां तत्र
प्राप्तवान् महालाभेन ॥ ततः परस्परं दर्शितवान् संचारविचारयति ॥ कुशलं ते धर्माकर कुत्र गंतव्यं महाभागो यं
सहसा प्राप्तं कियद्वाभं कथं वद ॥ धर्माकरो वाच ॥ सखे धनकर महालाभं मम भागधेयमस्ति तव कथं धनकर वद
त्वं यथाभूतं ॥ धनकरो वाच ॥ सखे किं बहू नोक्तेन त्वद्वचनमकृत्वा ममैकमार्गेण न्यप्रदेशे गतोऽहं महाधनी विक्रीभूतं
मम सर्ववृत्तान्तं निवेदितवान् ॥ धर्माकरो वाच ॥ धनकर सत्यमेवं श्रुत्वा हार अवधीरय इदानीं किं कर्तव्यं तस्मिन् धर्म

२८

दिव्यचक्षु १
 ज्ञानचक्षु २
 धर्मचक्षु ३
 समंतचक्षु ४
 नासचक्षु ५

धातौ प्रार्थितं कुरु तस्य विषयं सर्वं उपदोषय ॥ धन करो वाच ॥ प्रदो कितो हं सखे संपूर्ण किंचिदपि अधिकं दापि तो हं
 ततो धर्मा करो वाच ॥ साधु २ धन करे तु त्वा चैत्याय समुक्तं मालैकदापितवान् धर्माकरः ॥ अथ श्वरामात्रकं स्थि
 त्वा परस्पर समभाष्य स्वगृहं प्रकांतौ ॥ ततो धनकर स्वगृहे मातापितरौ पत्नी सहितां संचारविचारयति ॥ यथा
 योग्यं विचार्य तत्र रात्रौ शयितः ॥ तत्र पत्नी उवाच ॥ भो स्वामिन् कथं विलंबितो भूतं व्यापारस्ते कथं शुभं वा अशुभं
 वा इति ॥ भर्ता उवाच ॥ कांते किमुक्तेन बहुना पूर्ववृत्तांतं सकलं उचितवान् ॥ कांता उवाच ॥ इत्थं स्वामिन् स
 त्यमेव इत्थमपि गृहमनुप्राप्तं महद्भाग्यं मम यथानुदर्शि भूतं इति मम किं गतिं भविष्यति ॥ साधु साधु महाकुर्व
 धर्मं चाप्यथ संघकं ॥ यस्य स्मरणमात्रेण पापा गच्छन्ति संक्षयं ॥ तदा भगवान् कपिलवस्तु महानगरे स्थिते पंच
 चक्षुः समन्वागतः स्मृतः संप्रजातन् करुणा करो नाम रस्मयः समुत्ससर्जः ॥ ते रस्मयः त्रिसाहस्र महासाहस्र
 लोकधानुमवभास्य तस्मिन्नागरो नाम जनपदेऽवभासयन्ति ॥ तदा धनकर परम विस्मयमापन्नः तान् रश्मि

न दृष्ट्वा को हेतुः प्रत्ययोऽहं दृष्टं वा श्रुतं वा नमनुज्ञातमित्युक्ता समुत्थाय स्थितवान् ॥ तदारश्मय उचु ॥ ये मा
नवा बुद्धमनुस्मरन्ति कुक्षेति कुक्षेति तथा गतेति ॥ इत्थंच वाक्यं समुदीरन्ति चित्ताभिलाषं फलमाप्नुवन्ति ॥ बुद्धाय
तस्मै प्रणमन्ति ये ते बुद्धाय नाथाय तथा गताय ॥ म^{रु}ह्यांचरन्ति वरचक्रवर्त्त्या भूत्वा सदा सानुचरैः प्रमुक्ता ॥ ये पुष्प
धूपादिभिः पूजयन्ति कुक्षं वि कुक्षं शरणं समग्रं ॥ नैव शृंगं धश्चरसैश्च युक्तं स्वर्गं सदा भोगसमन्वितास्ते ॥ इदं सुसा
रं खलु बुद्धपूजां भवार्णवसंतराणां विधानं ॥ कुरु प्रहर्षेण वरशाक्यकेतुं तथागतस्य भवनं प्रयांति ॥ इत्युक्त्वा रश्मयो
भगवंतं त्रिप्रदक्षिणीकृत्य स्वशरीरे प्रविशन्ति ॥ ततः प्रत्यूषसमये धनकरः स्त्रीपुरुषौ समुत्थाय परमाश्वा दद्भुत
प्राज्ञः ॥ श्लाघ्योयं सुगतः तथागतः यथादेशित रश्मयः सर्वं तथा करोमि इति विचिंत्य सकलसामग्रीः पुष्पं धूपं दीपं
गंधं नैवेशं विविधोपकरणं रसरसागोपेतं सज्जीकृतवान् ॥ अथ धनकरो भगवंतं निमंत्रणाय कपिलवस्तुम
हानगच्छी स सहाय^{या} बांधव पुरसरेण गतवान् ॥ सप्तयोजनविस्तीर्णो सप्तप्राकारमंदिते ॥ सप्तभिपरिखाभिश्च

सप्तभिस्तालपङ्क्तिभिः ॥ शोभिते वृक्षसंकीर्णो विहंगाविविधैरुते ॥ नानाहृद्योफलोपेते नानाकुसुमवासिते ॥ देवखा
तैः समायुक्ते पनारीपरिशोभिते ॥ नानाहिविज्जनाकीर्णो नानासुजनवासिते ॥ राज्यांगब्रवरैर्युक्तैः चतुरङ्गवलावृते ॥ ह
स्तध्वमहिषाभिश्च अनेकैः पशवावृते ॥ नानोत्सवसमायुक्तैः नटनाद्यरसैर्युते ॥ गीतवाद्यसदावाद्यमहद्भिः सुजनैर्यु
ते ॥ अवलाप्रवलायुक्तैः अप्सरेवसुसोभिते ॥ सुभिक्षजनसंकीर्णो राजाश्वद्वेदनालये ॥ नानाधातुसमाकीर्णो व्रतदेवाः
र्चनेरते ॥ ततोऽक्रमतः धनकरः प्राप्तवान् नगरितं ददर्श कनकाद्रिमिवोज्वलं ॥ द्वात्रिंशत्पुरुषलक्षणैः समलंक
ताः शीतिव्यंजनालंकृतगात्रं ॥ भिक्षुगणपरिहृतं समुपदृश्य प्रमुदिता प्रीतिर्लोमनस्यजाता भगवंतं त्रिपुदक्षिणीकृत्य
दक्षिराजानुमंदलं कृत्वा भगवंतं विज्ञापितवान् ॥ समन्वाहरंतु भद्रेत सपर्यट ॥ भगवन् बुद्धवीरेश बुद्धनाथं नमो

कापदेवयात
नितेयाल =

स्तुते ॥ आमंत्रयाम्यहं नाथ पूजामे मनसि वर्तते ॥ पंचोपचारकथाहं पुष्पमारोहयाम्यहं ॥ नविभौमे महानाथ चित्तमात्रप्रवर्तते ॥
चतुर्थे हि ममावाशे नागरे जनपदे वरे ॥ सानिध्यं कुरु हे नाथ इत्थं मनसि वर्तते ॥ इति समनुविज्ञाप्य पुनः त्रिप्रदक्षिणी कृत्य
शिरसा प्रणाम्य दक्षिणां दत्त्वा स्वगृहं प्रति निवृत्तुं मार्गः ॥ तदा भगवानाह ॥ बनिजसाधुयथा मतं ते कुरु गंतव्योऽहं ॥ ततो ध
नकरो वणिजः पुमुदितमना स्वनिवेशनं प्राप्नवान् ॥ मुनिवरयुतगेहे हेमरत्नातिशोभे सुरनरदनुजाहिसिद्धिगंधर्ववंदे ॥ अति
बलमैदनोरे ये यदाऽऽमंत्रां हि प्रवरगुणायुतां गा जायमाना सुतास्ते ॥ यावत्पुरं कपिलपुरं च यावत् सधर्मयुक्तं मुनींदा
क्रमयं ॥ ततः प्रहर्षाऽऽतिसौधनो^{मस्तजन} रव्य अकारयत् मार्गमिमं समग्रं ॥ संछन्ना तृणादारुकंठक शिला शर्करा रन्ध्रा कलं
निम्ना द्वाऽहि पतंगवात्मिक कूमी प्राचूर्यभंगीकरं ॥ तत्सर्वं व्यपनीयु सत्तममिथो मार्गमनोमोदितं विस्तीर्णो मृडका

ऊवेरयाज्ञ
कलथे =

सिमाचोका

चिलिंदिकसुखं संस्पर्शनाल्हादतं ॥ संकीर्णकुमुदांभोज. कल्हादोत्पलमध्विकैः ॥ तिलकचंपकाः शोक. कुन्दपाटल
केशरैः ॥ इत्येवमादिभिः पुष्पैः सर्वर्तुसमपुष्पितैः ॥ भ्रमङ्गुंगरागीत. वह्वातगुणान्वितैः ॥ पट स्रग्दाम नि
वहैः पार्श्वर्तुसमलंकृतं ॥ वितान विततं व्योम्नि. नानाकौशेयशोभनैः ॥ सर्वरत्नसमाकीर्ण. धूपकटकुक्कुटैः पुतं ॥ चन्दा ३
गुरुनिर्यास. दिव्यगंधपुष्पपितैः ॥ वैजयंति ध्वजध्वज. चारुचामरशोभितैः ॥ नानारत्नसमाकीर्ण. स्तोरणैः समलंकृतं ॥
कचित् करान्तरा मृदंगगीतैः वीणा मुकुटा मुरुजादिभिश्च ॥ स्त्रीणां चरत्कुण्डलभूषितांगा. विराजितं चोभय पार्श्व
तत्र ॥ जाम्बूनदमया वृक्षा. दिव्यालंकारमंदितान् ॥ स्थापयामास पार्श्वर्तु. किंकिनीजालसंगतान् ॥ नानाहारविभूषा
गान्. पुरुषांस्त्वत्सुंदरान् ॥ दारानुपुरसंकीर्णान्. कटाक्षक्षेपिताम्रिथः ॥ ॥ ततो दिवसमागते. कूटागार यथा यो
ग्यालंकारमलंकृत्य. शोभन विस्तारित वा वान् ॥ अन्यच्च ॥ प्रभूतं भोजनीयं च. स्वादनीयं धनाकरः ॥ संघस्य भोजना
र्थाय. स्वादनीयं त्वकारयेत् ॥ वर्णागंधरसोपेत. लेह्यं चोष्यं च पेयकं ॥ पायसविधिवयुक्तं. व्यंजनं विविधं मतं ॥ ॥

त्कांदंतथा द्वादशकंच पुष्पिकं कालं विकै वैजिकमेव फालिकं ॥ पैष्ठंतु नानाविधमग्रसिकं प्रत्येकतो द्वादशकं भुक्ताकरं ॥
अन्यंच ॥ अथ प्रातस्तमुत्थाय विधिस्नातः सुचलभृत् ॥ आहूय स्वजनं सर्वं मुचिवा न समहार्थिनिः ॥ अरं क्रियंतां सुरसं
घसेवितां पूर्वः समंतादिव चामरावती ॥ इयं हि सम्यक्परिशोधिता वनि मुनींद्रसेधा क्रमणाय सत्वरं ॥ अथ कृणा
त्कांशमृडंगकाहलैः ध्वजातपत्रव्यजनादिभिर्महत् ॥ माध्यापकः स्थाविरकस्त्रिरत्तिकैः मुनींद्रनाथाभिमुखं जगा
मः ॥ मांदारपुष्पांजलिभिश्चकैश्च तत्रैकजातिप्रतिवद्धकैश्च ॥ सुभूतिपुरंगममंजुघोषैः पुरःसरैस्सार्धमनेकपुज्यैः
॥ ॥ भगवन्नाथकालसो धर्मगंडीनिनादह ॥ संगमाय च बुद्धानां रवा पूरितदिश्वरां ॥ प्रामुदिसंस्थिता बुद्धा धर्म
गंडीनि संस्पृता ॥ संघचेतककालसो मुनींद्रदर्शनोत्सुका ॥ ततो दीपंकरः श्रीमान् तान्निशम्य जगद्गुरुः ॥ प्राउरासीच्च गो

तस्यां ससांधिकेन संसदि ॥ ततो धनकर समयगतो भगवानति विज्ञाप्य जलधारामंदलं कृत्वा अष्टांगपुराणमंकृत्योवाच ॥
कालोयं भगवन् गंतुं पुवेष्टा मधुना गृहे ॥ संधैस्सार्धं महद्भिर्मै सुरासुरादिसांधिकैः ॥ भगवाच्चाह ॥ आगंतु नागरो नाम
जनपदे गच्छाम्यहं ॥ ततो भिक्षवो ^{तेज} उचुः ॥ साधु सुगत विजयतां इति संभाष्य स भगवान् भिक्षुगणो न सार्धं अश्विवलेन ग
गणतला कच्छति ॥ अनेक मरीचिज्वालः संप्रकाशयन् क्रमतः नागरो नाम जनपदं प्राप्नवान् ॥ ततो धनकर पुमुदितम
ना भगवंत दृष्ट्वा पुण्ड्रिपत्पापादयोः पाशादिपुरस्सरेणा यथामत क्रमतः पूजनाः दरेणा विज्ञाप्य विसर्जितवान् ॥
ततो भगवान् समुत्थायाः नुगतमये इत्थं निमित्तमभूत् ॥ चचार पृथ्वी ^{पानाले} अचल समंतात् चत्वार साध्विचरते समंतात् ॥
महार्सव संक्षुभित सहर्षात् व्यतीत्य येलां पुससार सागराः ॥ हाहाननाद गिरिपार्श्वतस्थतः पुष्यं प्रपात ^{आकाश} वियत समंततः ॥

प्रहर्षिताः शाः दिवसाः प्रहर्षिताः विनाचमेषाचपलाप्रकाशाः इति ॥ अन्यच्च ॥ गृहान्ये पूर्वनिमनोरमानि चतुरश्रशालासु विरा-
जितानि ॥ अलंकृता किंकिनिजालकानि सक्षुद्रघृष्टानि पुलम्बितानि ॥ मनोहरशब्दमनोजकानि प्रादुर्बभूवे दृशतस्य
लक्ष्मी ॥ सुक्षत्रबीजं अवरोपनाच्च बभूवलक्ष्मीप्रवराप्रधाना ॥ अनेकरत्नैरिपूर्णा जाता अनेकवस्त्रांवरसंप्रयुक्ता ॥
दिव्यापटांशुवर उच्चुररत्नयुक्ता नीलोशितापीतहरित्सरक्ता ॥ पुनश्च ॥ धान्यादिबीद्यादि समुद्रवंति माषातिला
तरादुलकाश्च केचित् ॥ गोधूम सारी वहवोः केचित् सुगतः प्रभावादिभवप्रकाशात् ॥ रसारसाग्रा पुनरुद्रवंति दिव्यान्त्रपा-
ना प्रवरा सुगंधाः ॥ स ^{साव}सर्पि तैलालवणा थकेचित् मधुमाह्य ^{राज}गौड बहुसंप्रकाशाः ॥ केचित्तदन्यपुनरुद्रवंति सौवर्णापा-
त्रा ह्यथरूपपात्रा ॥ सुकांशपात्रा बहुतामुपात्रा तदन्यकेचिद्विविधाश्च पात्राः ॥ प्रादुर्भवन्ति अथ धातुकाष्टौ अजैडकाश्च

महिषाश्वमेधा ॥ पयोवहागावः सुलक्षिरायाः सुजातियुक्ताः प्रवरा पुसष्टा ॥ वहिः गृहात्पुष्करिराणीपुजाताः उद्यानभू-
मिर्वरपुष्पजाताः ॥ विचित्रपुष्पानि समुद्रतानि भ्रमंभ्रमंता मधुपापुष्पाः ॥ सुक्षत्रकेचिद्वहवश्चप्राप्ताः जले सुपूर्णा
सुचितीर्णक्षत्राः ॥ संपूर्णा पूर्णा विभवपुजाताः बुधायपुण्यात्फलमीदृशोभूत् ॥ ॥ अथ धनकर ईदृशसंपूर्णा विभवं
दृष्ट्वा स्वप्नोपमा परमलक्ष्मीप्राप्तः ॥ परमविश्मयमापन्नः अहो धर्मनिधानभूतं अहो दुःखनाशकः ॥ अहो ॐ मृतनि-
करः न च मनुजातो ॐ परमः मम भागधेयमिति ॥ तदनुरसरसाग्रभुक्तेन कीदृशेन वस्त्रपरिवृतेन वर्षान्तरेण सुख-
मनुभूयते ॥ अथ तस्मिन्समये तस्य धनकरस्य सरयागतः संचारयति विचारयति ॥ भो सखे धनकर किं कर्तव्यं कु-
शलं ते अहो आश्चाद्युतप्राप्तो ॐ सखे त्वमृहमित्थंभूतं कथं ॥ इदं पुष्करिणीकस्मिन्कर्तव्यं पुनरुद्यानभूमीकथं

निर्मानं. ममातिशयाद्भुतं हाहा ॥ धनकराह ॥ कुत्रगतस्त्वं सखे. कथं न जानासि. प्रविष्टमात्रं नागतस्त्वं ॥ धर्माक
रोवाच ॥ न ज्ञातोऽहं व्यापारंगच्छामि ॥ धनकरोक्तं ॥ सखे मम भागधेयं. भगवन् शाक्यपुंगव. सगराभिश्चुन्. प्रतिपू
जयित्वा. यथाशक्तितः भुंजयितव्योऽहं ॥ तेन इत्थं क्षणमात्रेण. स्वप्नोपमेन. परम महाविभवमनुप्राप्तं ॥ धर्मा
करोवाच ॥ साधुसाधु सखे सुखी भवत्वं. सततमिति ॥ ॥ समन्वाहरंतु सुगताय ॥ नमोनमेति पृथिव्यां शिरसा
प्रणमंति शतधा ॥ तदा कपिलवस्तु. महानगरीस्थितो. भगवान्. पंचाभिज्ञो. हसति व्यहसति ॥ तदा भिक्षवो भगवंत
मेवमाह ॥ भगवन् केन हेतुना हसते ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो नैवं. नागरो नाम जनपदे. धर्माकरो नाम वशिजः स्वस
ख्या. धनकरस्य. संपूर्णा विभवं प्राप्तं दृष्ट्वा. हेतुभूतत्वा दीनमना. मम नाम ग्रहणेन. पृथिव्यां शतधा प्रणमितः ॥

कथं पुराणमिति ॥ एकाग्रमना उन्मते च तेन हेतुना भिक्षवः प्रहसितोऽहं तस्य मनोरथं पूरयामि ॥ तस्य धर्मबीजम^५
स्ति चैते मुक्तामालाप्रदोकितां ॥ भिक्षवो वाच ॥ एवमेव भगवन्नेवमेव सुगतः ॥ भगवान्नेवमुक्ते ॥ तदानागरो
नाम जनपदे धर्माकरेण शतधा पुराणमितस्थाने प्रवरचित्तामणिकल्पवृक्षमेकं प्रादुर्भूतं ॥ विधिधालंकारप्र
लंबितं दर्शनीयमनोरमं प्रभयाभियुक्तं ॥ तदा धर्माकरस्तदृष्ट्वा परमाद्भुतं प्राप्य प्रमुदितमना प्रीतिसौमनस्य
जातः ॥ प्रसन्नचित्तेन कल्पवृक्षं त्रिप्रदक्षिणीकृत्य शतधा पुराणमंति स्म ॥ दिनरात्रौ तत्र तिष्ठति ॥ प्रतिदिनं अश
नं न प्राप्तं ॥ ततश्च नुर्दिनानि प्रेरयामास ॥ तदा कल्पवृक्षप्रकम्पितः ॥ ततो धर्माकरो वणिजः हेतुभूतत्वात् परिचिंत
यामास ॥ अहो आश्चर्याद्भुतोऽहं केन हेतुना इमं कल्पवृक्षप्रकम्पितः ॥ ततः कल्पवृक्षोचितवान् ॥ मानव नान्न प्रा

त्रेन कथंतिष्ठसि ॥ चतुर्दिनेप्रेनीयते ॥ ततोधर्माकरोवाच ॥ ममान्नं न संविद्यते ॥ त्रत्वां दर्शयौ न संतुष्टजात ॥ क
 ल्यवृक्षस्तमुवाच ॥ चिंतामणीतिनाम्ना हं कथं न ज्ञायसे त्वया ॥ यश्चिन्नितवस्तूनि तत्सर्वं ते तु याचय ॥ अन्न
 पानादिकं वस्त्रं नाना लंकारकं वरं ॥ नानारत्नादिकं सर्वं याचय मनसोत्तमं ॥ सौवर्णं रौप्यं ताप्रादि अष्टधा तु कस
 द्द्वरं ॥ गृहक्षत्रादिकं अन्यत् याचय येऽभिलाषते ॥ तव भाग्यविशेषेन प्राप्तवान् मां हि तत्र च ॥ चैत्यमुक्तावलीदामा
 दीदृशं प्राप्यसे तव ॥ ततोधर्माकरो परमविश्मयमापन्नं प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातः ॥ साधुसाधु अहो मे भागधेयमि
 तुक्ता कल्यं वृक्षं त्रिप्रदक्षिणीकृत्य शिरसा प्रणम्योवाच ॥ न ज्ञातोऽहं महावृक्षचिंतामणिरिति स्मृतं ॥ सर्ववस्तुसमाप
 न्नं त्वानमस्यामि सर्वतः ॥ प्रार्थयामि महावृक्ष इदानीं याचम्यहं ॥ देहि मे मनोरथपूर्णां नानारत्नसमाकुलं ॥ धनधान्यादि

संपूर्णां कृत्वा त्वंददहे तरो ॥ तदा धर्माकरैव मुक्ते वृक्षदेवता यथा प्रार्थयति यथा याचित धर्माकरेण ^१ कुरुत त्वं वृक्षदेव
ताः ॥ चतुःशालागृहं देहि स्थित्वा त्वं मध्यभागके ॥ ममाधिकारके नैव नान्येषा मधिकारतः ॥ अन्नपानादितत्सर्वं ^४ चतुः
शालादिसकलविभवं परिपूर्णां दत्त्वा चतुःशालागृहमध्ये तिष्ठति ॥ ततो धर्माकरः प्रमुदितमना प्रीति सौमनस्य
जातः ॥ संपूर्णाविभवं गृहे च दृष्ट्वा परमसुखेन तिष्ठति ॥ ततो धनकरो नाम सखिः तस्य वार्तां श्रुत्वा सर्वतः दृष्ट्वा च
स्वसख्यो संभाषणं गच्छति ॥ स एवाह ॥ भो सखे साधुसाधु परमभागधेयं तव ईदृशं मतं विभवं न दृष्ट्वा श्रुतं वा
सखे तथागतगुणहेतुत्वात् तव मम इत्थं लक्ष्मीप्राप्तौ सुखमनुभूयसे ॥ इत्युक्त्वा स्वकस्वकाश्रमे परमसुखेन वि
हरति ॥ अथ भिक्षवो भगवंतं शाक्यमुनिमेतदवोचत् ॥ भगवन्को हेतुः धर्माकरे धनकरवशिजौ ईदृशं महाल

क्षीमनुप्राप्तौ ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो नामैवं हेतुना परमश्रद्धया अस्मभ्यं श्रद्धाकृता धनकरेण धर्माकरेण चैतन्मु
क्तामाला पुटोक्तिः तेन हेतुना भिक्षवः इत्थं महालक्ष्मीं प्राप्स्यते ॥ अत्रैव लोके सफलं प्राप्स्यते ॥ अंतं मोक्षं प्रापयिष्यति
भिक्षवो ॥ बोधत ॥ प्रबोधोऽहं भगवन् प्रबोधोऽहं सुगतः ॥ तदा भगवन् स भिक्षुसंघः अन्यानि च स्वकस्वकेषु प्रसुर्गता ॥
॥ ॥ इति श्रीविचित्रकर्णिकावदाने चतुर्थोऽध्यायः ॥ ॥ अथैकस्मिन्समये भगवन् विरतिस्म ॥ गंध
वतीनामनगरी मुपनि सृत्य पंचमात्रे भिक्षुशतैस्सार्धं विस्तीर्णा नगरं तावद्वादशयोजनैर्युता ॥ व्यामदीर्घता तावद्
मणीया मनोरमा ॥ मदनावहुलोकाणां हृद्यनुष्टुप्पुहर्षिता ॥ अवलाविविधायुक्तं दैवकन्यैव संस्थितं ॥ विद्वज्जनासमाकी
र्णा ब्राह्मणा वेदपारगा ॥ नानोत्सवसमायुक्तं नटनाद्यसमाकुलं ॥ सुभिक्षा बहुलोकाणां मुद्दिस्तीतप्रकाशका ॥ देवाः

सुरमनुष्यादि गंधर्वकिन्नराकुला ॥ सप्तभिर्परिरवाभिश्च सप्तभिस्तालपंक्तिभिः ॥ सप्तप्राकारपर्यंतैः प्रावृता नमनोहरैः ॥
नगर्यांचंद्रकांताश्च देवीचंद्रावतीभृभां ॥ बभूव गंधवत्यां वै महीपालपुतापवान् ॥ दयावान् गुणावाधीमान् पुजापुत्रैव
पालकः ॥ राजचूडामणिभीमान् अतिदर्पविनाशकः ॥ अथ भगवान् भिक्षुसंघानां मंत्रयते स्म ॥ भिक्षव धर्मो ह्यतो बोधिस
त्वेन संस्कारितः तच्चैत्यं जीर्णं शीर्णं भग्नं भूतं तमुद्धारयंतु युयं भग्नेन न स्थातव्यं सानिध्यं कुर्वंतु इति ॥ ततो भिक्षवो
वाच ॥ भगवन् इमं चैत्यं कतमे काले धर्मो ह्यतो बोधिसत्वेन संस्कारितं ॥ केन हेतुना कर्तव्यं ॥ भगवानाह ॥ शृण्वंतु भिक्ष
वः संशयं युष्माकं प्रवक्ष्यामि ॥ भूतपूर्वं भिक्षवः धर्मो ह्यतो बोधिसत्त्व महासत्त्व पुजापारमितां दर्शनाय आगतस्तत्र तदा
दर्शनं न शक्तुं तेन हेतुना इमं धर्मधातुं संस्कारितं निवासितं च काश्यपस्य तथागतस्य समये ॥ भिक्षवो बोचन् ॥ भग

बन्-कोशुणा-सुगतः क-पुरापविपाक-वदत्वं गुरासागरः ॥ भगवानाह ॥ परमपुरापभिक्षवो जीर्णोद्धारये सत्त्वा चैत्यं वा प्रतिमां
वा बुद्धप्रतिमां वा बोधिसत्त्वप्रतिमां वा पुत्येकप्रतिविंवा आवकप्रतिविंवा आगमप्रतिविंवा देवताप्रतिविंवा देवती प्र
तिविंवा पुस्तकं पुराणं वा महायानसूत्रं वा श्रद्धया खलु जीर्णोद्धारणं कुर्वति ॥ ते परमसौभाग्या भवन्ति ॥ सर्वरोगैर्वि
निर्मुक्ता भवन्ति ॥ सर्वपापकुष्ठादिविनासिता भवन्ति ॥ महाधनो महाभोगेश्वरो भवन्ति ॥ राजा त्वं भवन्ति ॥ अवसाने जैन
प्रदं प्राप्नुवन्ति ॥ भिक्षवो वाच ॥ भगवन कथमाभिधानं प्रमाराणं ॥ कथं पूर्व श्रद्धिका अवगृह्णां ददत्वं मुनिसत्तमः ॥
भगवानाह ॥ येषां देवताया हृदयं ध्यात्वा क्रिया मुक्तेन होमेन च पूरयित्वा घटे विनेस्य वृषभाभ्यां रज्जुना ग्राहये
त् विधानतः ॥ ततः यथा मत्तं सज्जीकृत्य नवकोष्ठकमापर्य्यतं मूर्तिं विहृतं सर्वयथा प्रमारो न स्थापनं कारयेत् ॥

पूर्वप्रमारा किंचदधिकानिकारयेत् ॥ पूर्वप्रमारो न प्रतिष्ठां कृत्वा छत्रावरोहयेत् सर्वोपवासः ॥ एवंभिक्षवो इत्थं
मनेन प्रमारो न ये कुर्वन्ति द्विगुणपुण्यफलं प्राप्नुवन्ति ते ॥ अथ भिक्षवो भगवंतमेव माहुः ॥ साधुभगवन् प्रबोधोऽहं
सुगतः इत्युक्त्वा भगवंतं त्रिपुदक्षिणी कृत्वा भिक्षुसंघोत्थाय सहस्राजीर्णं तं चैत्थं आचार्यपूजा पूर्वगमं कृत्वा
यथाविधानतः क्रियाकारं कृत्वा समुद्धरितवान् ॥ पूर्वप्रमारात् होमयोगकृत्वा प्रतिष्ठादिकं कृतवान् ॥ पतक
ध्वज छत्रावरोहने च सर्वे यथोपदिष्टं भगवान् तत्सर्वं संस्कारं कृत्वा शाक्यमुनौ गतवान् ॥ तत्र भिक्षवो बोचन् ॥
भगवन् संपूर्णं समाप्नोयं सुगत यथा ज्ञापितं त्वया ॥ भगवानाह ॥ साधुसाधुभिक्षवो महाप्रभाव महापुण्यमंडलं
महापुण्यध्वज महापुण्यध्वजं ॥ न केवलं तु ॥ यज्ञकोटि सहस्राणि कन्याकोटि शतैरपि ॥ कोटिगावप्रदानेन तुल्यं च

फलमासिन ॥ जीर्णोद्धारकचैत्यानां सुगतानां तथैव च ॥ कोटिजन्मपतिं भूत्वा संबुद्धत्वं प्रजायते ॥ ततो भिक्षवो बोचत् ॥
भगवन् जिनसार्वभौम साधुभाष्योसि यद्विभो ॥ केन संचरते पृथ्वा वदत्वं ज्ञानसागर ॥ भगवानाह ॥ वै भिक्षवो प्रवक्ष्या
मि लोकां हि त हेतवे ॥ केन चित्क्रीयते येन जीर्णोद्धारपरं वरं ॥ इत्युक्त्वा नूष्णी भूतस्थितो भगवान् ॥ तदा विष्णुदिव
गभस्तिमाला आगतः ॥ तदा भिक्षवो बोचत् ॥ भगवन् परमाद्भुत यः कस्य गभस्तिमाला कस्मादागता त्रिविष्णुदि
व ॥ भगवानाह ॥ नामैवं भिक्षवो रत्नध्वजो नाम नराधिपस्य विमानस्य गभस्तिमाला आगच्छति ॥ भिक्षवो
बोचत् ॥ वदभो सुगत विमानमात्रस्य इदं गभस्तिमालागत केन हेतुना ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो अत्रेदानीं सु
यं दर्शयिष्यति अनुज्ञातव्यं ॥ तदारत्नध्वजो नाम राजानं रत्नप्रभो विचित्रमानमारुह्य आगता तत्सभायां आ

गच्छतिरात्रौ ॥ सराजाक्रमतः भगवति प्राप्तवान् ॥ तदा सराजा भगवंतं द्वात्रिंशता पुरुषलक्षरौ समन्वागतं
सुवर्णावर्णं सहस्रसूर्यातिरेकं विराजितगात्रं भगवंतं दृष्ट्वा विमानान्निष्कुम्प्य त्रिपदक्षिणीकृत्वा पादौ शिर
साभिवंदित्वा एकांते स्थितवान् ॥ ततो भगवानाह ॥ केन हेतुना महाराज अत्रागच्छ कुशलं ते ॥ राजोवाच ॥
कुशलं मे भगवन् कुशलं मे सुगतः ॥ त्वां दर्शनाय वंदनायेति अत्रागतः ॥ ततः संचारविचारयति ॥ ततो राजो वा
च ॥ भगवन् देशयितुं मे सुगत किंचिद्धर्म ॥ ततो भगवानाह ॥ शृणु राजन् महाबाहो राज्ञां धर्मवरो जगम ॥ राजध
र्मवरं रक्ष नीतिमार्गं प्रसाधय ॥ यथैव वृक्षं फलितं स पुष्पं संरक्षयेत् पौरजनानजस्रैः ॥ आधारभूतं नृपतेऽति
संभूपाल इत्थं कुरु सर्वतस्मात् ॥ यथैव पाकं वशात्फलोदयं गुणास्ति स्वादं च रसं तथैव ॥ बलोजयश्री सभ

वेन्नरेशोऽर्थपितेव प्रवरोजनानां ॥ पुनश्चमहाराज ॥ फलाऽन्यपक्वानि फलानि ग्राह्यं रसं न स्वादु न गुरां
 च व्यर्थं ॥ रणोजयश्री न भवेन्नरेशो राजानृपस्यात्स ततं प्रमारां ॥ न्यासेन राज्यं प्रतिपालयंति नृपाचयेषां गुरा
 मावहंति ॥ न्यायं विना पौरजनाहि सर्वान् तेषां प्रजायां प्रवहंति दोषं ॥ पुनश्चमहाराज ॥ स्वदुःखदुःखं प
 रयोश्चतुल्यं स्वसौख्यसौख्यं परयोस्समाना ॥ इत्थं नृपायैः सततं भवति राजांसदा सर्वगुणा भवन्ति ॥ पुनश्चमहा
 राज ॥ धर्मेण राज्यं परिपूरयंति धर्मेण लक्ष्मी सततं वहन्ति ॥ धर्मेण लोकान् परितर्पयन्ति धर्मेण स्वर्गं सहसा प्र
 यांति ॥ एवमेव महाराज धर्मेण राज्यं कुरु ॥ राजोवाच ॥ एवमेव भगवन् एवमेव मुगतः ॥ इत्युक्त्वा भगवतः
 पादौ शिरसाभिवंद्य विमानमारूढ्य स्वराज्यं प्रक्रांतः ॥ तदा भिक्षवो भगवन्तमेतदवोचत् ॥ भगवन् केन पुराणेन

कशलमूलेन सराजाः भिरूपोदर्शनीयः केचिन्महेश्वरेव केचिन्नारायणोव केचित्कामेश्वरेव मभिरूपः सराजो-
हेतुभूतं मनुष्यविषय ईदृशं रूपं न दृष्टं वा श्रुतं वा कस्यनगर्ग्यं ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो वैशाख्यो महानगर्ग्यो रत्न-
ध्वजो नाम महाराजावभूव ॥ नगरी ह्यीदृशी अद्विस्फीता सुभिक्षा च बालरौः सुजनैर्युता ॥ षोडशयोजनव्यायाम-
विशालसुमनोरमा ॥ नानोत्सवसमायुक्ता यथापौरजनान्विता ॥ तथा राजा समायुक्ता सुप्रसन्ना निवाशिता ॥ विशा-
लो यानसंपन्ना विशालोपष्करिणी युता ॥ सराजामहिषीप्राप्तः पुत्रपौत्रसमावृतः ॥ दासीदाससुसंछन्न राज्यांगश्च
समाकुलः ॥ रूपयौवनसंपन्ना लोकानां प्रतिपालकः ॥ दर्शनीयो भिरूपश्च पुष्पधन्वेवरूपवान् ॥ शत्रोपरायकंस-
र्वः राजलक्ष्मीच प्राप्तवान् ॥ धनुर्विद्यासमायुक्तः शस्त्रविद्यासुपारगः ॥ मंत्रतत्त्वः ससंपूर्णः अद्विविद्यासुकोविदः ॥

शास्त्रांगमविधिज्ञाश्च कृतकृत्यसविज्ञवान् ॥ ईदृशो भवेत् ॥ भिक्षो वाच ॥ प्रभावं कस्य कर्मस्य तत्सर्वं वदवादिनात् ॥
भगवानाह ॥ भिक्षवो भृणु वक्षामि तस्य नैमित्तिकं क्वचित् ॥ राज्ञः तस्य पुरो हेतु पूर्वसुकृतसंभवं ॥ सराजा पूर्वकर्म
नि नाविक जन्म बभूव निरंतरं नदीतीरे पुविशति ॥ महादुःखी परमदरिद्रो भूतः स चिंतयति ॥ इदानीमेव बु
भूषितो हं केचिद्वनिजा कथं नागताः तरणपंगुदूयात् ॥ तदा एकस्थाने नदीतीरे पुष्करिणी मेकोस्ति प्राक्कृते
न एकेन भिक्षुना स्वशिष्यमेकं प्रवक्ष्याकरणास्य चैत्यमेकमस्ति तं चैत्यं पञ्चपालकाः ॥ कीडया पाषाणा वा शि
का वा चर्चितं भग्निहृता चैत्योदरं ॥ तस्मिन् समये स नाविको अन्नमनासी य लीलया नु विचरमाने तंचैत्यं दृष्ट्वा
संचारविचारयति ॥ इत्युक्तवान् केन पापात्मना इदंचैत्यं कृत्यः ॥ तदा स नाविक असौ भग्नमिदं तच्चैत्यं न स्थात

अमिति विचिंत्य पाषाणोवा शष्टिकावा यत्र यत्र भग्नि कृतं चर्चितं च तत्र तत्र पाषाणां वा शष्टिकां वा संस्थाप्य मृत्तिका
या पुतिलेपयति ॥ स नाविक पूर्ववत्पुति शोभनं कृतवान् ॥ अथ स नाविक स्वकाश्रमं नदी मार्गे गतवान् ॥ कथं
न प्राप्त मन्नाह मिति भूतस्थितः ॥ अथ त्रयशता वशिजागताः ॥ महानदी तौरणाय स्वकः स्वकानि विषयभाराणि
वाहयित्वा तत्र नदी मार्गे राभागताः ॥ वशिजो नाविक माहु योचुः ॥ भो नाविक वयं नदी पारयिष्यतु इति ॥ ततो
नाविकाह ॥ भो वशिजा कति प्रमाराण्युयं प्रमारातरपराणं ददंतु मह्यं ॥ वशिजा तमाहु ॥ भो नाविक वयं त्रयशता
गताः यथामतं तरपराणं गृह्णत्वे अस्मान् सुख्यं रयिष्यतु ॥ महानदीमित्युक्त्वा नाविका यतरपराणं ददंति ॥ केचि
द्वशिजा वस्त्रं ददंति ॥ केचिदंनं ददंति ॥ केचिद्व्यं ददंति ॥ तदा नाविकं संतर्प्ययंति ॥ तदा स नाविका प्रमुदितमना

प्रविशंतु ॥ ते सर्वान् वणिजान् महानदीं पारयन्ति. पारयित्वा क्षौरितवान् ॥ तदा स नाविकः चिंतयति प्राप्तपन्नो ह मि
दानीं वस्त्रद्वयं च परमानंदभूतमिति ॥ एवं हि भिक्षवो स नाविकः पूर्वजन्मे तस्मिन् वैशाल्या महानगर्य्यं रत्नध्वजो
नाम राजा बभूव. तेन कशतमूलेन किंचित्परीतमात्रं चैत्यं जीर्णोद्धार करणो न. रत्नध्वजो नाम राज्ञः ईदृशं रूपं मनु
ष्याति कान्तं ईदृशं प्रतिभानं प्राप्नोति ॥ अथ भिक्षवो बोचत् ॥ भगवन् साधु साधु सुगतः प्रबोधो हं क्षाध्यनीयः ॥ पुनः
भगवानाह ॥ स राज्ञः कीदृशं प्रभूत्वं ईदृशं राजानमाभिदर्शयामासेषां. खंजपादो मुक्तो भवति. इत्थं राज्ञः धर्मशरीरं ॥
ततो भिक्षवो बोचत् ॥ भगवन् परमाश्चर्य्यं दुतं प्राप्नोहं. भिक्षुभावस्थितोऽपि. कथं पादखञ्जभूतं निंदनीयो भवति.
राजापि न देवभूतं न तथागतभूतं ॥ भगवानाह ॥ शृणुते भिक्षवः एकस्मिन् समये. विषमौ नाम. ग्राममेकमस्ति. तत्र

काष्ठहारिकप्रतिवसतिः दुश्चरितः दुर्बुद्धिः रोषवान् अधर्मिष्ठः तस्यमातैकमस्ति ॥ सकाष्ठहारिकः नित्यमातरं वामहस्ते
न छोरायित्वा पादेन च पेत्तवान् ॥ तदा माता व्यथया पुत्रमेवमाह ॥ कोपराधमे कोऽशोभनमे कोऽकर्ममे को दुश्चरितं
मे विषयं कुटुंबादिन् हारितं कर्तव्यं इत्युक्त्वाऽतिशयेन रोदिति विलापयति ॥ ततो काष्ठहारिकः सरोषेण मातरमुवा
च ॥ रेरे मातगच्छगच्छ अत्रगृहे न स्थातव्यं इति यत्रेप्सिति गच्छ ततस्वमाश्रमं गच्छति ॥ माता उवाच ॥ कुत्र गंतव्यं पु
त्र त्वं ममाधारभूतेनात्र तिष्ठामि ॥ पुत्रमेषापिनी इत्थं वचनमाकथितं ॥ अवलापुनर्च ॥ त्वयि अहं स्थातव्यं न योग्य
स्यात्स्वगृहं गच्छामीत्युक्त्वा प्रकांतः ॥ ततो सकाष्ठहारिको नुविचिंतयति ॥ सापिनी मे माता स्वमाश्रमं गच्छति सुखे
नाहमेकाकी तिष्ठामि इति ॥ ततः प्रभृति दिनानि प्रेरयामास ॥ ततो तस्य गृहाचारका विप्रहीनो भूत्वा दुःखमनु

भूतं ॥ तस्य पादविकलो भूतः खंजपादो भवेति कुष्ठाविष्टः ॥ तदनंतरे व्यापारिनः न शक्तिः मशक्तत्वात्परमदरिद्रो भ
 वति ॥ चिंतापरोक्षभूवसः ॥ इदानीं किं कर्तव्यं मया माता मे स्वमाश्रमंगच्छति ॥ अशक्तो ह्यमिति चिंचित्य याचको भ
 वति ॥ भिक्षुरहमिति वक्षामीति स्वगृहात्पुकांतः ॥ एवं भिक्षवो तस्माद्याचको दुःशीलभिषु तेन मातृदोषेन पातके
 न खंजपादः कुष्ठाविष्टो भवति ॥ मायान भवति तस्य स्वच्छंदैव ॥ तदा भिक्षवो भगवंतमेव माह ॥ एवमेव भगवन् पु
 वो धो हं ईदृक्कारतेन इत्थमनुभूतं ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो सरत्नध्वजो नाम राजा परमपुण्यवान् ॥ पुनरत्र ध्वज
 राजा मस्तीति वा वदपुत्रो ॥ भगवान्नाह ॥ भिक्षवो सरत्नध्वजो नाम राजा धर्मेण राज्यं कारयति ॥ सर्वपौराण्यतिपाल
 यति सर्वलोकाकार्तिशब्दं शृण्वन्ति तस्य राज्ञाः न्यायं विना कार्यं न कृतं स्वराज्येषु देशेषु वा ग्रामेषु अकारणं न कृतं ॥

दानादिनर्थिभ्यः दत्तवान् ॥ इत्थं भिक्षवो सराजा स्वस्त्ययनं कृतवान् ॥ पुनश्च भिक्षवो भृशवतः एवमेवं ॥ एकस्मिं
समये सराजा सभां करितवान् ॥ तत्सभायां दुःशीलभिक्षुः खंजपादः कृष्टविष्टः निन्दनीयः विभत्सरूपः ॥ स भिक्षु
एकागतः राज्ञः कीर्तिशब्दं श्रुत्वा तत्र राजनि आगति ॥ आगत्य च ॥ राज्ञो आशीर्वचनमब्रवीत् ॥ ततो राजा दुःशील
भिक्षुं विचारसंचारयति ॥ भो भिक्षो कस्मादागतः कथं खंजपाद ॥ भिक्षुरुवाच ॥ अहं भिक्षु अनेकदेशदेशान्तरे
याचयित्वा त्वत्कीर्तिशब्दं श्रुत्वा तत्रागतो हं महाराज ॥ मम पूर्वकर्मविपाकतः खंजपादकृष्टविष्टः ॥ राजोवाच ॥
भिक्षो प्रवृष्यात्वं ग्रहरामपि कथं इत्थं शरीरं भूतं दुःशीलो वा सुशीलो वा हेतुर्भूतं तव दंडनप्राप्तं ॥ भिक्षुरुवाच ॥
महाराजन्मे दंडप्राप्तं न प्राप्तं तवानुग्रहं ॥ ततो राजोवाच ॥ भो भिक्षो दक्षिणीयो यथा सुशीलपुत्रे अनुचरसि ॥

इमुक्ता सराजा दंडपात्रं दत्त्वा दिव्यान्नपात्रं दत्तवान् ॥ ततो भिक्षुः राजानं दर्शयामात्रेण खंजपादो मुक्तो भवति सुपाद
भूतं ॥ किंचित्कुष्ठशेषपात्रं प्रविष्टः ॥ ततो भिक्षुः पुमुदितमना प्रहृष्टेन राज्ञे आशिषं दत्त्वा प्रकांतः ॥ ततो सर्वजना
आश्चर्य्यप्राप्ताः ॥ एवमाहुः ॥ अहो महाराजा परापवान् धर्मनिधानं तं राजानं दर्शनं विचारमात्रेण तस्य भिक्षोः सुषुपा
दो भवति प्रहर्षेण प्रकांतः ॥ तदा राजानुविचिंतयति किं हेतुमायाभूतो वा स्वच्छंदो वा तस्य भिक्षोः मम संदेहे भूतं
न ज्ञातो हं ॥ अथ काश्यप भिक्षवो भगवंत मे तदवोचन् ॥ भगवन् कथं हेतुभूतं स भिक्षु तस्मिन् राजनि मायया वा स्व
च्छंदेन वागतः ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो भृशतः तस्य निमित्तं कथयामि किंतु ॥ तस्य भिक्षोः मायान भवति ॥ स्वच्छंदे
न वागतः राजनि याचनहेतुना ततः ॥ भिक्षव सराजाऽनुविचिंतयन्ति अत्राह मिदानीं स्थातव्यं नैव पश्चिमायां दिशि

वनखंडे बुधक्षत्रमेकमस्ति इति तत्रैव गच्छाम्यहं ॥ ततः पुत्रपुत्रादिसंमतं कृत्वा सकलमुपदेश्य सराजा
बुधक्षत्रं संप्रस्थितः ॥ रत्नप्रभाविमानमारुह्य तत्रैकदेशे मनुष्याप्तः ॥ तत्र राजानं पानीयाः प्रवाहितं पनार्यं
क दर्शितवान् संचारविचारयति ॥ पनारिदर्शणमात्रेण पानीयं प्रवाहितं जलनिर्गमो भवति ॥ तत्र सरा
जा विस्मयमापन्नः को हेतुरयं पनारी प्राप्ता पानीयं प्रवाहितं ॥ सराजा पनारीयः प्रवाहितो भवति वद प्रभो ॥
तदा पनारीतमुवाच ॥ पुराणवाक्यं महाराज ममाभ्यंतरे भग्नीभूय पानीगतं न शक्नोति त्वं दर्शणमात्रेण भ
ग्नं प्रमोचितं सासुगमेन पानीयः प्रवाहितो भवति ॥ तेन धर्मशरीरत्वं महाराज ॥ राजोवाच ॥ न ज्ञातो हं पनार्य
वमेव ॥ ततो राजा रात्रिकैकं निवास्य स्नात्वा तदन्यप्रदेशे गच्छति ॥ ततो वनखंडे मनुष्याप्तः सराजामहाक

ल्यवक्षदशितवान् ॥ कथंभूतं वनखंडं दर्शितं ॥ मनोरमं फलफुल्लसमापन्नं तदन्यमहाकल्पवृक्षमेकं मूलोत्पादेन भ
ग्येनस्थितं ॥ ततो राजाऽनुविचिंतयति ॥ तत्राऽहं महाकल्पवृक्षतरौ रात्रिमेकं वसामीति स्थितवान् ॥ कथं तमेकं
महाकल्पवृक्षं मूलोत्पादेन भग्यीभूतं स राजा संचारविचारे दर्शनमात्रेण महाकल्पवृक्षं भग्नं परिमुंच्य उत्थितो पू
र्ववत् पत्रफलपुष्पमंडितेन तिष्ठति ॥ तदा महाकल्पवृक्षराजानमेवमाह ॥ क्षाघनीयं महाराजत्वं दर्शनमा
त्रेण मे प्रल्हादनीयं यच्चैतन्मोऽहं आवांस्त्रीपुरुषौ संमिलितौ कृतं तत्त्वं मर्तुं दोहात् इत्थं भूयात् परमपुण्यवान्
ततो राजोवाच ॥ भो कल्पवृक्ष न ज्ञातोऽहं एवमेवं हेतुभूतं त्वं तदा त्रयोवाल्मेयाऽगता विहीनाक्षी एक ॥ स क
रेवर कुष्ठाविष्ट एक सामान्यवाल्मेयलोकः ॥ तत्र स राजा संचारविचारयति तान् दृष्ट्वा ॥ भो वाल्मेयाः कुत्र गं

तव्या ॥ ब्राह्मणास्तमाहुः ॥ यजमान आशीर्वाद कुशलं नात्यैवं रत्नध्वजो नाम राजा परमधार्मिकेति तत्र गंतव्याः
तदा संचारविचारः स राजा दर्शनमात्रेण विहीनाक्षे ब्राह्मणस्य सुखं च शुभो भवति ॥ तदप्यपरस्परं कृष्टविष्ट
स्य अंगं सुभांगो भवति ॥ ततो तत्सहाय ब्राह्मणो उवाच ॥ अहो आश्चर्या दुत प्राप्नोः हं सखे केन हेतुना तव च शुभं नु
प्राप्तं ॥ वद भो पुनश्च अंगप्रत्यङ्गो कृष्टविष्टत्वं स्वंगतेनानुप्राप्तं ॥ अयं पुरुष ममानव भूतः ॥ तेन संचारविचार
दर्शनमात्रेण सखे सुखयोः विकलांगो भुभांगो भवतः ॥ सान्निध्यं कुरुतः ॥ वयं पृच्छावः ॥ भो पुरुष कस्मादागतः
को जातिस्त्वं सत्यप्रव्याहारेण वद हेतुभूतं ॥ राजोवाच ॥ हेतुमेव ब्राह्मणाः स्मरामेहं सुखान् दृष्ट्वा न ज्ञातं कथं
मिथ्या कथितोऽहं रत्नध्वजो नाम राजा भूतोऽहं ॥ तदा ब्राह्मणाः प्रमुदितमना प्रीतिसौमनस्य जाताः शीर्वचनमब्रुवन्

जय २ महाराजा भवतु मंगलं हिते ॥ सर्वत्र मंगलं भोंतु शुभं भवतु सर्वदा ॥ मंगलोत्वादिमध्यांत मंगलं भव मोक्ष
तं ॥ ततो राजोवाच ॥ तथैव मतं भवतु मयि युयं वासुणाः आगतैवात्राहं इत्युक्त्वा सराजा शक्तिः यथा दक्षिणां
दत्त्वा छोरितवान् ॥ ततो वासुणा पुसाद प्रतिलब्ध्वा प्रकाशः ॥ अथ राजा विंतापरो बभूव ॥ अहं हेतुरयं प्रत्ययः
संदेहभूतं इदानीं प्रतीतोहं मां संदेहप्राप्त ॥ अहो कर्म महाभोग्ये तुक्त्वा वृक्षतले रात्रिमेकं निवास्य तत्समीपे
बुद्धश्च त्रं प्राप्तवान् ॥ विमलप्रभो नाम चैत्यमेव दर्शितवान् ॥ मनोरमदर्शनीयं प्रसादिकं दृष्ट्वा परमप्रीतिमना
उपाशितवान् ॥ यथामतं यथाध्यानं योगयुक्तेन निवासितं ॥ पूजायुक्तेन छत्रावरोहनं कृत्वा पर्यंकमाभुज्य
अनुकायं प्रणिवाय रत्नकरो नाम तथा गते साक्षादभूत् ॥ एवमेव मिश्रवः रत्नध्वजो नाम राजा जीर्णोदारकर्म

कुशलेन इत्थं तथागत प्रत्यक्षतः प्राप्नुवंति ॥ भिक्षवो उवाच ॥ साधुभगवन्साधुसुगतः प्रबोधोऽहं परमपरापवान्
महाराज रत्नध्वजः कल्याणाश्रयोभूतः धर्मनिधानोऽयं इत्युक्त्वा भगवतः पादौ शिरसाभिर्वेश्य स्वकः स्वकेषु बुद्ध
क्षेत्रेषु प्रकीर्त्ता ॥ भगवान्समाधौ स्थितवान् इति ॥ ॥ इति श्री विचित्रकर्णिकावदाने पंचमोऽध्यायः ॥ ॥ ॥
ॐ नमो रत्नत्रयाय ॥ ॥ अथैकस्मिन्समये भगवान् बाराणस्यां महानगर्यां विरहतिस्म ॥ भिक्षुगणैस्सार्द्धं महाबोधिस
त्त्वगणैरपरिमित महाश्रावकगणैः ॥ देवनागयक्षगंधर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो पूजनीय माननीयो वंदनी
य बुद्धो भगवान् ॥ तस्मिन्समयाऽन्यतमं सुपुदानामग्राममेकमस्ति ॥ तद्ग्रामनिवासिनिधनो नाम गृहपतिरेक
मस्ति । स परमदरिद्रः पत्नीसमापन्नः दरिद्रभूतत्वा दनेक व्यापारादिन् कृतवान् ॥ तथापि विभूतिं न प्रतिलब्ध

वान् ॥ तदनुसः कृषिकर्माशुक्तवान् तदापि धरण्यानदत्तवान् ॥ अनेकप्रकारेणाकृतं कृतेनापिलब्धं न प्राप्नोति ॥ ॥
तदनु स्वगोत्रे स्वस्थाने च किञ्चिद्याचयति स्वातपानं च तदपि न दृढीकरोति ॥ ततो निधनो नाम गृहपतिः चिन्तापरेव
भूत्वा किमया पापरतेन मे अत्रादिन् न प्रवृद्धं अनेकव्यापातेनापि न प्रतिलब्धं कथं किं कर्तव्यं ॥ ततः पुरुषोवाच ॥
विभवं न कथं कांते बहु दुःखेन कर्मणा ॥ बहु व्यापारकेनापि किञ्चित्प्राप्तं न विश्यते ॥ कांता उवाच ॥ दैवं विना प्रभो कि
न्न विना कर्मणा लब्धवान् ॥ दैवसंविद्यते यस्य किञ्चित्कार्येण लभ्यते ॥ यदि कर्म न संति स्यात् सर्वत्र नोपलभ्यते ॥ के
न पापेन नोऽज्ञातं प्रभो कर्म महतरं ॥ ततो भर्ता उवाच ॥ बहु कार्यं कृते कांते व्यापारं च कृतेऽपि वै ॥ ईदृक्कर्मणा नोलाभं
गच्छामि राजसेवकं ॥ इत्युक्त्वा कनकवती नाम नगरीं दर्शनीयामनोरमां ॥ बहुजनसमाकीर्णां अद्विष्टां सुभिक्षां

च॥ विद्वज्जननिवासिता ॥ तस्यानगर्याः पुष्यकेतुर्नाम राजापतिवसति ॥ कथंभूतं पुष्यकेतुर्नाम राजा ॥ ॥ चन्द्रा
ननः कनकनुत्य मनोज्ञवर्णाः राज्यं हि ये विगतकंठक कृत्यमानः ॥ पुराणं वशास्त्रिति भुजो ह्यरिदर्पनाशः आद्यो ध
नी परमभोगसप्रज्ञलाभी ॥ वीर्यान्वितो सुमहती परिवारयुक्तः शैलोज्ज्वलस्य शिखरस्य शिलेव हृदयेव वक्ष्या ॥
मत्तगर्जेन्द्रद्विरदस्य भुजेव हस्तः राजोत्तमो नरपती दृशयेव गात्रः ॥ पुत्रेव तस्य नृपते सकलाश्च पौरान् तासु प्र
जासु नृपतिः सपितेव नृत्यं ॥ स्वात्म परात्म इव नृत्य सुखंच दुःखं ईदृशगुणो न परिपूर्णा नराधिपाः सो ॥ प्रासा
दिकाभिरूपा च देवीव सुमतीं स्मृता ॥ राजलक्ष्मी समापन्ना रूपयौवनमंडिता ॥ अप्रसुता विशालाक्षी सत्यवा
णी पतिव्रता ॥ ॥ अथ स निधनो नाम गृहपतिः तस्मिन्नाजनि गतवान् ॥ तत्र नगरीमनुप्राप्य राजानं दर्शित

बान् ॥ समुपदृश्य पादयोः प्रणिपत्य राजानं विज्ञापितवान् ॥ महाराज अनुग्रहं कुरु तव च कीर्तयाम्यहं ॥ ततो राजो
 वाच ॥ भो पुरुष कस्मादागतः को जातिश्च नानुज्ञातोऽहं ॥ ततो मिथुनगृहपतिराह ॥ नाऽन्ये महाराज वाराणां शिक्ष
 त्रे सुप्रदानामग्रामादागतोऽहं श्रेष्ठी जाति सेनापतिः ॥ महाराज तव कीर्तिं शब्दमुपश्रुत्य शहागतोऽहं ॥ ततो राजो
 वाच ॥ साधुः पुरुषाऽगच्छ तिष्ठतिष्ठेति यथा सर्वमेवं जय महाराज ममैक सेनापति भवामि तदथापि त
 व शो वाकरोम्यहं ॥ इत्युक्त्वा सुखेन तिष्ठति सपत्निकः ॥ ततो चतुर्दिन मत्पया द्वाजगृहे उत्तमौ महिषी द्रुहो पयोवा
 हो कालगतौ ॥ ततः पुनश्चतुर्थदिने उत्तमो राजाऽश्वतौ कालगतौ ॥ ततः पुनश्चतुर्थदिवसे सुविशिष्ट सुभतरो
 मुक्तमालीकानयं ॥ तदारानुचिंतयति ॥ वद किं कारणां मे महिष्यौ कालगतौ पुनश्चतुर्थदिवसे प्रियतमाश्च द्वौ

कालगतौ ॥ पुनश्च तथैव मुक्तामालिकानष्टमे ॥ पुनश्च राजा द्वारपालकमाहूयोक्तवान् ॥ द्वारपालक योतिर्विद मे
क मानीयतां गच्छ तूष्णीं हेतुभूतं मे ॥ ततो सहसा द्वारपालको गत्वा देवज्ञमाहूयोवाच ॥ भो योतिका महाराज पु
ष्यकेतु राज्ञा ॥ पितं सत्वरगच्छन्तं ॥ तदा योतिषोवाच ॥ भो राजपुरुष किमाज्ञापितं राजा ॥ आगतोऽहमिति ॥ रा
जनिगतवान् ॥ ततो द्वारपालको राजानं विज्ञापितवान् ॥ महाराज आगतोऽयं योतिषपुरुषः ॥ ततो ज्योतिषो राजा
नं पादयोर्निपत्योवाच ॥ महाराज किमाज्ञापयसि आगतोऽहं नरर्षभ ॥ राजोवाच ॥ ज्योतिषकेनानुभावेन केना
ऽरिष्टेन च मम पयोवाहौ महिष्यो अकस्मात्कालगतौ ॥ पुनश्चाऽथ मेक सुभतरौ कालगतौ ॥ पुनश्च मे प्रवरेत्तया
मुक्तिमालिका मेकं नष्टमिति ॥ कस्मात्कोरिष्टग्रहेण इत्थमेव विप्रति पत्ति निपुनतरौ ज्योतिकमार्गे पश्यतामिति

ततो शतिवचन निसम्य ज्योतिषो तिपुरो न उपदर्शयित्वा राजानं विज्ञापितवान् ॥ नामैव महाराज ग्रहारिष्टेन वा दुष्ट्य
हेन वा महाराज पापी पुरुषैक ते राजगृहे प्रविष्टोस्ति तेन कारणात् विप्रतिपत्तिभूतं ॥ ततो राजा सन्मानयित्वा ज्यो
तिष पुरुषमुवाच ॥ कथं ज्योतिषोपकारकं वद सर्वे यथा ॥ ज्योतिषोवाच ॥ महाराज नैवं ग्रह पूजतं दानं च तं पाप पुरु
षं वहि द्योत्यसि ॥ नामैवं कर्तव्यं ॥ इति ॥ ॥ ततो राजा श्रय्य प्राप्य पुतीतो भूत्वा ज्योतिर्विदं सादरं कृत्वा द
ष्ट्य पराप दत्वा द्योरितवान् ॥ ततो राजा मंत्रिणामाहूयोवाच ॥ मंत्रिन् भृगु क मेकं सपत्निकः पुरुषैकः ॥ म
यि प्रविष्टोस्ति स पुरुष त्वया सादरेण वहिर्गमनं क्रीयसे तस्य मावेदयसि ॥ मंत्र्युवाच ॥ कथं महाराज नानुज्ञा
तोहं ॥ ततो राजोवाच ॥ मंत्रिना श्रय्य भूतं कथमिति राजगृहे मे महिष्यो कालगतौ पुनश्चाश्व द्वौ कालगतौ

भूयश्च मे मुक्तिमालिकानयं. तेषां विप्रतिपत्तिसः पापपुरुषेति भन्यते. तस्य निमिज्जेन सर्वविनाशिते ज्योतिषपु
रुषेन वक्ष्यते सर्वयथाश्रुतं मया कथं ज्ञातव्यं. अन्यराजानः हतं छोरिताऽत्र वा. ॥ तस्मादाजगृहे न स्थातव्यं खे
दं विना. तस्य छोरयसित्वं ॥ ततो मंत्रि उवाच ॥ महाराज तानुज्ञातो हं. तवा जालं घनेन किं. तथास्तु निश्चयं मे करे
म्यहं ॥ अथ मंत्री निधनो नाम गृहपतिः स पत्नीकमाहूयो वाच ॥ भोगृहपते. कस्मादागतेति ॥ तदा निधनो गृ
हपतिराह ॥ नान्यैवं मंत्रिन्. वाराणसि क्षत्रे सुप्रदानाम ग्रामादागतो हं श्रेष्ठी जाति सेनापति ॥ मंत्री उवाच ॥ त्व
मीदृशपुरुष क्षथैव न गंतव्यं. श्रेष्ठीभूतत्वं. किमर्थं मन्येषां चक्रीभूतेन स्थातव्यं ॥ इति माखेदयति. इत्युक्त्वा. किंचि
त्पुत्नीतं दत्त्वा. सादरेण छेरितवान् ॥ अथ निधनो नाम गृहपतिः स पत्नीक. कनकवती महानगर्याः पुत्रांतः ॥ ॥

ततोनिधनो नाम गृहपतिः मार्गे चिन्तापरो व भूव ॥ अहो मंदभाग्यो मे यदपि मनो वन्ति तं न सिद्धं ते कांते किं करोमीदा
नी नानुशातोऽहं ॥ कांता उवाच ॥ स्वामिन् मया किं कर्तव्यं चावलामे ॥ ततोनिधन गृहपति कांता उवाच ॥ रे दुष्टा ३
लक्षणास्त्री पापिष्ठत्वं तव निमित्तेन दुःखमनुभूतं मे अनेक यत्नेनापि किंचिदपि न प्रतिलब्धं गच्छत्वं तवेच्छया
यस्मिन् ममेच्छया कस्मिन् चिज्जमनेच्छया कस्मिन् चित् गच्छाम्यहं पोषितत्वां न शक्नोहं ॥ ततोकांताऽश्रुपूरौ न
यतो भूत्वा उवाच ॥ किंपुभो मे कर्तव्यं कोऽपराधकृतं मया ॥ न कृतं त्वद्वचालं गृहं त्यक्त्वा आगता ॥ ईदृग्वा
चन कर्तव्यं तव संसर्गतो मम ॥ कथं निर्दयते चेत् त्यक्तव्यं मां न भो पुभो ॥ भर्ता उवाच ॥ तद्दिना वधि मे स्त्री तद्दि
ना नैव निश्चयः ॥ न शक्ते पोषयिष्यामि गच्छ कांते त्वदीच्छया ॥ क्रोधेन न च त्यक्तव्यं कलहेन तथैव च ॥ मया त्वं

त्यक्तमिच्छामि गच्छ कांते यदीच्छसि ॥ कांता उवाच ॥ गृहे कथं न त्यक्तव्यं प्रभो मां त्वंच निर्दयः ॥ अत्र निर्जन मार्गे वै-
श्वस्य सर्वतः किल ॥ प्रभो नान्य वक्तव्यं स्वमाश्रमं सहसा गंतव्यं आगच्छेति ॥ अथ स्त्री पुरुषौ पुकांतौ तस्मात्स्थाना-
त् ॥ तत्रैकप्रदेशे सूर्यास्तसमये वृक्षमेकमस्ति तस्मिन्निष्ठतः निवासयतः तत्र रात्रौ प्रहरत्रये सभर्ता नुविचिंत-
यति ॥ अत्रैवं स्थातव्यं न योग्यं अलक्षणास्त्री मे तया निमित्तेन मे सर्वं विनाशितं सर्वतः अन्नपानादी पुशोषितं मिश्र-
यं मया सा स्त्री त्यक्त्वा ॥ न्यप्रदेशे गंतव्यं मित्युक्त्वा निद्रासमये समुत्थाय गतवान् ॥ ततोऽनंतरक्षणे प्रातःकालमभू-
त् ॥ सा प्रातःकालसमये भर्तारमदर्शयित्वा एकांतभूत्वा विलापेनोक्तवान् ॥ किं कर्तव्यमहं भर्त कृगच्छामि तत-
श्च मे ॥ भर्ता भजेति तिष्ठामि कथं ह्यदयिसे प्रभो ॥ नात्रे प्राप्ते न पानेन न वस्त्रेनापि प्रावृता ॥ भर्ता भर्तेति संचिंत्य क-

थं छादयसि प्रभो ॥ दीनोपि निधनश्चापि निंदनीयोपि मानवः ॥ भर्ता भर्तेति संचिंत्य कथं छादयसि प्रभो ॥ मंदभाग्यो हं
 मेनाथ कस्मात्पापाच्च दुष्कृतात् ॥ धिग्जन्मो मेऽवताजातिः सर्वमेव निरर्थकं ॥ क्वचिद्वलाढमादाय क्वचित् हृदयमर्दय
 न् ॥ मूलद्विन्नेव वृक्षं च शिरसंचप्यते पुनः ॥ करे वरं च मुत्पास्य हस्तपादं च घर्षयेत् ॥ रुदित्वाऽसहमानेन इत्थं सा
 एव मूर्च्छति ॥ अथ तस्मिन् समये परिव्राजकः आगताः ॥ संतान् दृष्ट्वा संचारविचारयति ॥ कास्त्रीतिष्ठत्ययं व
 दहेतुश्चाऽस्मिन्निर्जनमार्गे इत्युक्त्वा परिव्राजकः तान्मुवोधितवान् ॥ उत्तिष्ठ किमर्थं मृतकेव तिष्ठसि कात्वं ॥ ॥
 ततो सा पुबुद्धा ॥ जागर्त्तित्वा उवाच ॥ भो परिव्राजक बहु नाकिमुक्तं नान्यो हं निधनगृहपतस्य कांतेति अत्र नि
 दासमये भर्ता मे छादयति मां को गति क्व गच्छामि किं करोमि मार्गं न दर्शय परिव्राजक ॥ ततः परिव्राजको वा

च ॥ अवले केन कारणेन भर्ता ते द्वादशसि कुत्र गच्छसि ॥ ततोऽवला उवाच ॥ नायैव परिव्राजक परमदरिद्रभूत
त्वात् व्यवसायमशक्तत्वात् पुष्यकेतु राजनि गतवन्तो आवां ॥ तस्मिन्समये द्वादश दिना न त्ययात् राजाऽनिष्टं ज्ञा
त्वा आवां छोरितवान् तस्मात्कनकवती महानगर्याः आगतौ तत्र त्वं उश्चरितस्त्री अलक्षितोत्पन्ना मम निशा स
मये मां द्वादशसि गच्छति न ज्ञातो हं परिव्राजकत्वं कस्मादागतः कुत्र गतेति ॥ ततः परिव्राजको वाच ॥ अवले वा
राणां महानगर्या गौतमो विहरति स्म ॥ तत्र सभास्थितो हं तस्मादागतः नैरंजना तथा स्नानहेतो रह मागतो हं
॥ अवलो वाच ॥ भो परिव्राजक केन पातकेन मंदभाग्योऽहं शीतदीनो अत्र निर्जनमार्गे मे भर्ता त्वत्का गच्छति किं
प्रतिक्रिया मे अनुग्रहं कुरु समुद्धरसि मां परिव्राजक ॥ ततः परिव्राजको वाच ॥ अवले त्वदाश्रमं कुत्रेति को मा

ता कोपिता अस्तीति किंवा ॥ अवला उवाच ॥ मातासि मे पितासंति गोत्रासि मित्रवांधवं ॥ सर्वसत्पतिनगच्छामि स्वमाश्र
मंचलज्जया ॥ पुनश्च ॥ भर्ताहीनेन किं जीवं यौवनं किं तथैव च ॥ किंकले वरपापं मे पंचत्वं शोभनं भवेत् ॥ परिव्राज
कोवाच ॥ अवले एव कार्यते निश्चयेन करोम्यहं ॥ त्वं यदीच्छसि भर्तारं ददामि पुरुषवर्धनं ॥ ॥ अवला उवाच ॥ एवं
नो अन्यभर्तारं पूर्वभर्तारकं विना ॥ कर्मणा मनसा वाचा परिव्राजकमेविभो ॥ परिव्राजकोवाच ॥ अवले एवं ज्ञातो हं
साधुसाधु सुभावला ॥ आगच्छ गौतमे गच्छेत् शृणुते स्मिन् यदीच्छसि ॥ अथ परिव्राजकेन करुणा चित्तेन वाराणा
स्यामहानगरीं त्रीयते ॥ ततः क्रमेण वाराणासीं मनुप्राप्ता ॥ येन भगवतः सभाया मेका न्नेस्थिताः ॥ अथ परिव्राजकः
काश्यपमेतदबोचत् ॥ भो काश्यप वाच मे कं भृगु ॥ नान्येवं तस्याऽवलायाः परम उःखप्राप्ता सर्वयथाश्रुतं तस्या पू

वृत्तांतं निवेदितं ॥ पुनश्च ॥ काश्यप भगवत गोतमे निशामय तस्यावलायां नुशासनीं ॥ ततः काश्यप तद्वचनं श्रुत्वा
आसनात्समुत्थाय स मुत्तरासंगं कृत्वा दक्षिणानुमंदनं पृथिव्यां प्रतिस्थाप्य येन भगवा न्नेनां जलं कृत्वा भगवतः
पादौ शिरसाभिवंद्य भगवंत मेतदवोचत् ॥ कथं भगवन् कथं सुगत अस्यावलायाः दुःखमनुभूतं हेतुं च वद वादि
रात् ॥ भगवान्नाह ॥ कथं काश्यप तस्यावलायाः किं दुःखं प्राप्तं वृत्तांतं वद ॥ ततो काश्यपोवाच ॥ भगवन् तस्या वृ
त्तांतं एवाहं विज्ञापयामि ॥ सुप्रदानाम ग्रामनिवासी निधनो नाम गृहपतिरस्ति तस्य कान्ता सा वला परमदरिद्रभूत ॥
अनेक व्यापार व्यवसायमपि अन्नं प्रापयितुं न शक्तुं ॥ तस्मात् दुःखेन किंचिद्यच्च मशक्नुवा कनकवत्सो महानगर्या
पुष्यकेतुनाम राजाम हर्षिक मेकमस्ति महाधनो महाभोगो विस्तीर्ण विशालो लक्ष्मी दयावान् त्यागवान् तस्मिन्

राजति सेवार्थं सेनापतिरिति समभाष्य सावलास्त्रीपुरुषौ गतौ ॥ तदा समंत विचार संचारयति संचार्य विचार्य समये
 महिषाश्वौ कालगतौ राज्ञः ततश्चतुर्थदिने मुक्तिकामालानष्ट तत्सर्वमनिष्टं राजा ज्ञात्वा तस्यावलाया पुरुष निधनो
 नाम गृहपति कालपुरुषेति राजगृहे प्रविष्टेन विप्रतिपत्ति इति ज्योतिष संभाष्य सास्त्रीपुरुषो राजा होरितवान् ॥
 तदनंतरे परितिष्ठते निर्जनमार्गे सूर्यास्तसमये तस्यावलायाः भर्ता अनुविचिंत्य स्वकांता अलक्षणी भूतेति त
 स्मात्मम विप्रतिपत्तिभूतं राज्ञौ त्रयार्थं पुहरे तामवलायां त्यक्त्वा परायतमिति ॥ कथं भगवन्सर्वज्ञः सर्वहेतुता
 नेकपातकेन वदत्वं परमेश्वर ॥ तदा भगवानाह ॥ भृगुकाश्यप को हेतु कप्रत्ययं नान्यैवं काश्यप ॥ एकस्मिन्स
 मये कपोतानाम जनपदे विषमो नाम वशिजोस्ति तस्याऽनुज वसुभद्रो नामास्ति ॥ तयो माता पितरौ दृष्टभूतौ अस्ति

स विषमो वणिजः चतुरः साहसी धनवान् बुद्धिर्नास्ति मातापितरौ मुख्य सकलनायको भूतः ॥ ततो एकस्मिन् दिवसे
निज प्रभूतत्वात् मातापितरौ विद्वभाषितः ॥ एवमाह ॥ हे मातापितरौ मम व्यवसायेन वणिजेन त्रयस्रक्ष विभवंश
ज्ञव्यं युवां कः पुरुषार्थं कर्तव्यं कतिविभवं साधनीयं ॥ त ऊहे सर्वमे विषय युवां सुखेन खानपात्रं कृत्वा स्थितौ आः
किं ॥ तदा पिता उवाच ॥ पुत्र पितुराधारस्त्वं नैव मातुराधारस्त्वं च पुत्रैव न वक्तव्यं कृद्भूतो हं कृद्भिदानीं किं
पुरुषार्थं कर्तव्यं क्षमस्वेति ॥ पुत्रो वाच ॥ पिता तव घाते पानेन कुटुंबे प्रशोषितं न शक्नोऽहं ॥ ततो पिता नोक्तवान् ॥
ततो माता पुत्रमेवमाह ॥ किं वक्तव्यं पुत्रस्त्वं ववीधिभुभवाचकं ॥ कृद्भूतं तं वाचं पिताऽभूत्यादमिच्छसि ॥ ततो पु
त्रः शेषा उवाच ॥ मात किमुक्तं सुखल वाचकस्त्वं पितुरधिकं चातुरी कतिविभवं साधनीयं ॥ माता उवाच ॥ ॥

वृद्धीभूताश्रदानीं मे पुत्र किं वचनं तव ॥ पोषयिष्यामि बाले त्वा रक्षिष्यामि च दुःखतः ॥ पुत्रे दानीं किमु क्लेशः दुःख सर्व
अदर्शनां ॥ माखेदं कुरु हे पुत्र पापपुण्यं च विंदसि ॥ सर्वधर्मपितामाता मनुष्यानां च देवताः ॥ कथं पुत्र न विज्ञातं आ
वां त्वं प्रतिपालय ॥ पुनश्च ॥ पिताधारं च पुत्राणां पुत्राधारं च पितॄणां ॥ कथं तज्ज्ञायसे पुत्र आधारं तु परस्परं ॥ पुत्रो
वाच ॥ मा मातापितामेव अनुजदिस्तथैव च ॥ अशक्तपोषयिष्यामि व्यवसायत्वं च भुक्षसि ॥ इत्युक्त्वा मातापिता
वचनं म कृत्वा सर्वधनधान्याश्च न्नपानादीन् गृहीत्वा कोष्ठकानि ताडये युक्ते न रक्षति ॥ ततो माता परमदुःखित
दीनमना श्रुपूर्णनयनो भूत्वा स्थिता ॥ तदा पिता पुत्रमेव माह ॥ तव भुक्षय्या पुत्र किं कर्तव्यं मया धुना ॥ यदिच्छसि
यदा आवां ददासि नो बुभुक्षितो ॥ ततो मातापितरौ उच्छ्वासं होरयित्वा वाय्यपटलाति परिपूर्णानि परस्परविलापेन स्थि

तौ ॥ ततो वसुभद्रो नाम अनुजा मातापितरौ इत्थ मेतौ विलापकृतं दृष्ट्वा विषमनाम भ्रातरमेवमाह ॥ किं कर्तव्यं भ्रातर
मातापितरौ रुदितौ माकरोसि अभिमानाय ॥ ततो विषमो नाम भ्रात्रुवाच ॥ अनुज किं वक्तव्यं तव मातापितरौ रोषयि-
ष्यसित्वं अशक्तौ हं ॥ त्वमेकाकीति हसि यदीच्छसि ते एवं कुरु ॥ मम यदीच्छसि एवं करोमीति ॥ ततो वसुभद्रो ना-
मा अनुजो नोक्तवान् ॥ एवमनुविचिंतयति ॥ वह्ना किमुक्तेन मातापितरौ कथं त्वक्तव्यं ॥ मातापित्रोः आप्राप्तान्नं क-
थं द्रष्टव्यं निश्चयेनाहं पोषयामीति विचिंत्येति स्वकोष्ठके ॥ तदवधिजः विषमो नाम पुत्रो मातापितृभ्यामन्नपानादि-
किंचिन्न ददाति ॥ तदा मातापितरौ अन्नममनसा यदीनमना तिष्ठतः ॥ ततो मातापितरौ परस्परमेवमाह ॥ कांता उवाच ॥
कथं प्रभो अथ किं करिष्यामि केन व्यापार केन वा ॥ अन्नं न प्रापितं अथ किंचिदन्नं पुसाधय ॥ पुरुषोवाच ॥ को व्यापारं क-

रिष्यामि वृद्धतोऽहमशक्तवान् ॥ पुत्रभ्रूषयाहीनं अधुना किं करोम्यहं ॥ स्त्रीव्यापारं कुरुकांते किंचिदन्नंच प्राप्नुये ॥ नो
भुक्तेन कथं तिष्ठेत् मरणं शोभनं भवेत् ॥ कांता उवाच ॥ व्यापालं च कथं कुर्याद् वृद्धीभूतो अहंप्रभो ॥ चक्षु इरगता मे नु मर
णं शोभनं भवेत् ॥ तदा कनेष्ट पुत्रो वसुभद्रो मातापितरौ अनुस्मृत्य पितरि आगत्य एव माह ॥ किं कर्तव्यं अन्नप्राप्तौ वा
कथं ॥ ततो पिताऽश्रुपूर्णं नयनोवाच ॥ पुत्र किं भक्षणं कर्तव्यं तव भ्रात्रु सर्वधनधान्य खानपानादीन् प्राह्नोति ॥ त्व
मेकमस्तीति विचिंत्य तिस्थावः ॥ तव मातापितरौ नैव मिति किंपुत्र अहं व्यापालं न शक्नोऽहं वृद्धभावतः माता च वृद्धिभू
ता ॥ त्वमेकेन पुत्र मात्पक्तव्यं आवां ॥ ततो पुनः परमदीनमना रुदित्वा माता उवाच ॥ मा विचार कथं पुत्र त्वमेकोस्तीति
चिंतितौ ॥ आवां नो त्यजसे पुत्र कथं ते निर्दया भवेत् ॥ द्वादितं ज्येष्ठपुत्रेण किं वक्तव्यं पुनः पुनः ॥ त्वमेकमासया आवांति

श्रावः त्वंसमुद्धरः ॥ ततः करुणाया कनेष्टपुत्रैवमाह ॥ भो मातापितरौ न भेतव्यं किं कर्तव्यमिदानीं अहं शुद्धोऽपि मातापितरौ
न त्यक्तव्यं मम खानपानास्तियदि युवयोः तद्यस्तीति किमुक्तेन बहुना भ्रातृमहाधनोऽपभूत्वं इदानीं मातः माखेदय ॥ ततो
मातापितरौ उवाचतु ॥ साधुपुत्रेदानीं तव सुभ्रुवया ॥ बांजीवावः ॥ स्वमेवं परस्परः त्रयः संमतं कृत्वा तद्विमावधित
यथामतं खानपानेन उपजीव्य कालं तिनायंति ॥ स्वमेव काश्यप तेन पुराणेन कनेष्टपुत्रो वसुभद्रो कनकवतिनाम न
गर्याः पुष्यकेतुनाम राजा वभूवसः नामोद्भूतः ॥ तस्य ज्येष्ठपुत्रो विषमो नाम महावर्णिजो निधनो नाम गृहपति
जन्मो वभूव ॥ तस्मात्मातापितरौ परमखेदकृतेन पातकेन इत्थं दरिद्रभूतेन जायते ॥ अनेकव्यापालकृतेनापि नृप
तिलश्च भवति ॥ कालपुरुषेति पुवाद सकालगतौ राक्षसजन्मो भविष्यति ॥ काश्यप सावला तस्य विषमो नाम

वशिजस्य कांता भवति ॥ पुनश्च निधनगृहपते पूर्वकांताभूत निधनस्य पातकेन कांता वियोगो भवति ॥ एवं काश्यपः
 तस्मात्मातरं पितरं च माखेदयंति येऽपि ॥ ततः काश्यपो भगवंतमेतदवोचत् ॥ साधु भगवन् साधु सुगत न ज्ञातोऽहं ई
 दृशेन पापकर्मणा निधनगृहपते दुःखमनुभूतं इति विज्ञाप्य काश्यपः स्वासने स्थितवान् ॥ ततोऽवलाभगवतो व
 चनश्रुत्य चिंतापरो वभूव ॥ इदानीं किं कर्तव्योऽहं भगवतैना न्यति तद्विद्यो याने अनेककुसुमप्रतिमंडिते पुष्पाणि
 गृहीत्वा भगवंतं त्रिपुदक्षिणीकृत्य भगवंतोऽग्रे धरणां शिरसा दशपुण्य भगवंतमेव माह ॥ साधु भगवन् त
 वामृतभारतीं प्रीतोऽहं सत्यभारति श्रुतोऽहं परमभाग्यतो मे कर्मभुज्य मे भगवन् इत्थं कर्मविपाकेन मम भर्तु शिद
 शं दुःखमनुभूतं ॥ भगवन् धर्मस्वामिन् मम को दोषविपाकमस्ति ॥ भगवानाह ॥ अवले तव भर्ता पूर्वजन्मे त्वं

मातापितरौ खेदं न कर्तव्यं इति वचनैकं न वक्तव्यं ॥ तस्मादवले पुरुष संसर्गतो तव दुःखमनुभूते भर्ता त्वां ह्यदितं किं
 चित्पापमस्ति ते ॥ पुनश्च ते भर्ता परम दुःखी याचनको भूत्वा त्रयवर्षतः तदनंतरे कालगतेन दुर्गवने राक्षसजन्मवभूव
 षष्ठीवर्षसहस्राणि ॥ ततो मुक्तो भवति ॥ ततोऽवलो भगवंतमेवमाह ॥ न ज्ञातो हं भगवन् न ज्ञातो हं सुगत पूर्वजन्मनि
 मे पापपुण्यानि इदानीं मे अनुक्रमगति ॥ कथं नाथ इत्थं संसार दुःखं ज्ञाता वभ ॥ भगवानाह ॥ अवले मुक्तो भव
 त्राय त्रिंशभुवने देवकन्या भविष्यसि ॥ इत्युक्ते सा वला ॥ एवमेव भगवंत त्रिपुदक्षिणीकृत्य भगवतः पादौ शि
 रसाभिवंदित्वा ततः प्रकांतः ॥ एवमेव भिक्षवः ज्ञातव्या मातापितरौ माखेदयितव्या ॥ इति भगवत उदितं श्रुत्वा स
 पार्धदः सर्वे प्रतिबोध्य भगवत पादौ शिरसा विदित्वा स्वस्व स्थाने निवर्तयति ॥ ॥ इति श्री विचित्र कर्णिकावदाने षष्ठ

५५
 ५५
 ५५

ओं नमो रत्नत्रयाय ॥ अथैकस्मिन् समये भगवान् समंतकुसुमो नाम महोशाने विहरति स्म ॥ सार्धं पंचमात्रे भिक्षु
शतैः काश्यपवकुलादिभिश्च ॥ महाबोधिसत्वगणैः सार्धं मैत्रेयवज्रपाणिभिश्च ॥ महाश्रावकैर्देवनागयक्षगंधर्वा-
ः सुरगरुडकिंनरमहोरगादिभिश्च ॥ महद्भिः सपार्षदा गगणैः समायुक्तैः समंतकुसुमोशाने ॥ नाना पुष्पसमुद्भूतेना-
नावृक्षसमाकुले ॥ नाना पक्षिगणाकीर्णः फलफल्गुसमन्विते ॥ वकुलपारिजातैश्च चंपकसुमनायुतैः ॥ मांदारकोवि-
दारैश्च सुगंधकुसुमान्विते ॥ पुष्परेणुभिः संशोभैः भ्रमरधुमरसंगतैः ॥ पित्वा पुष्परसं पीत्वा आरुह्य स्वयं मंगला ॥ पु-
ष्करिश्च समायुक्तैः जलजपुष्पसंकुले ॥ यमोत्पलसुगंधाशैः पुंडरीकोपशोभिते ॥ महाशिलायां तन्मध्ये मनोरम्य मनो-
हरे ॥ भगवान्मुनिशार्दूलः स्फितवान् सह पार्षदः ॥ पुनश्च ॥ तस्मिन् समये एकप्रदेशे संगमानाम जनपदेकमस्ति

तस्मिन्नेव मनसर्माचिन्तसर्मानाम दौबाल्लोपुतिवसति ॥ ज्येष्ठोपत्तीसमापन्नः ॥ अनुजोवेदज्ञः शास्त्रज्ञः मंत्रत
त्वज्ञः ननुद्यायाविद्यासमापन्नः ॥ ततः एकस्मिन्समये कुटुंबादिविषयकारणो तौबाल्लोविरोधितौ ॥ तत्रैकस्या
ऽनुजस्यचिन्तापरोवभूव ॥ अनित्यकार्यं विषयं अनित्यं अनित्यलाभं धनजीवितं च ॥ अनित्यपुत्रं च कलत्रभृत्यं
तज्जीवलोकस्य अनित्यसर्वं ॥ इत्युक्त्वा भ्रात्रे स्वेच्छया मोचितवान् सचिन्तसर्मानाम बालाः तपोवनं च ववाजः ॥
ततः स तीर्थं वा देवालयं वा ग्रामं वा देशं वा वने वा कुक्षेत्रे वा प्रचक्राम ॥ ततः एकस्मिन्निर्जनवने पर्वतगह्वरे
अनेकमृगकुलं संमिरितान् रुदितान् ददर्श ॥ तदा बालाश्चिन्तापरोवभूव ॥ कथं मृगाश्च रोदन्ति कथं व्याकुलका
राणं ॥ पृच्छमानं तसं त्यत्र दृष्ट्वा तिष्ठामि तत्र हि ॥ मृगानां किं भविष्यति मृगानां व्याकुलकिमु ॥ तत्सर्वं कारणां प

श्ये तिष्ठामिनष्ट द्वायया ॥ तदामहर्द्धिकोसिंहो महाकायः उग्रपराक्रमः भयंकरः भीषणिकः पर्वतगह्वरद्वारे स्थित्वा
 मृगकुलान् दर्शयति ॥ ततो मृगकुला विषादभीषणारूपं दृष्ट्वा ॥ ति शयेन रोरुयंते ॥ केचिद्वा ॥ असंसारः केचिन्नो ॥
 त्रप्राणाः केचिन्मृत्युमेसमागमंतेति ॥ केचिन्मे पुत्रबालककथं ॥ केचिन्मे पुत्रस्नेहवतीकथं ॥ केचिन्मे माता ॥ कश्चिन्मे पि
 ता ॥ कथं ॥ केचिद्भर्तामेकथं ॥ एवमनेकविधापेन रोरुयंते मृगाः पुनः ॥ ततः सिंहोवाच ॥ नभेतव्यं मृगाः सर्वयुयमेक
 वचभृणु ॥ भक्षोऽहं भक्षमाणां त्वमा एवरुदधमृगाः ॥ पुनश्च ॥ भक्षोऽहं क्षणमात्रेण हिंसया मृगाः मृगान् ॥ नकु
 र्या एवमत्रत्वां वान्मे यदि मन्यसे ॥ पुनर्दिने युग्मयुग्मे आगच्छ सत्यवाचया ॥ नैवं करोमि यदि ते आयुरग्रैर्गमिष्यसि
 ॥ ततो मृगमुखकः संभ्रमेन धीरयाच मधुरयावाचा किंचित्सिंहतिकेतं गत्वा उवाच ॥ भोवनराजसिंह तव भुश्रुवया

३ स्माकं जीवकं दीर्घरात्रं किमुक्तेन बहुना अस्माकं मृगकुलान्संमत भाषणां कृत्वा एवं सत्यवाचं कुर्यात् क्षमस्व धारामा
त्रं तिष्ठसि ॥ इत्युक्त्वा मृगमुख्यको गत्वा सकलान्मृगकुलानां हूयोवाच ॥ हे मृगाः मा रोदथ आगच्छात्र युयं ॥ तदा
सर्वमृगाः गत्वा मृगाः न जीवितोऽपि क्षणेन कालगतैः द्विमासत्रिमासोऽपि दीर्घजीवी भवेमः ॥ मम हृदये एवम
नुभूतं युष्मासु कथमुत्पन्नज्ञानमिति ॥ तदा सिंहतिवेदितं सर्ववृत्तान्तं कथितं ॥ ततो मृगकुलाः सर्व एवमाहुः ॥
साधु २ मृगमुख्यक इदानीं किमुपायं कथय यथादेशितं स्त्व किंचिदीर्घरात्रं जीवामः ॥ तद्युक्तमेव भूतं ॥ ततो
मृगमुख्यको वाच ॥ मृगा युयमिदानीं एवं कुरुथ प्रतिदिने युगम मृगोदास्यामः ॥ एवमेव यत्नेन किंचिदीर्घरात्रं
जीवयिष्यामः ॥ ततो मृगकुलो आहुः ॥ भो मृगमुख्यक एवमेवं कुरु यथा मत्तं ॥ ततो मृगमुख्यक सप्तशतमृगान्

सर्वसंमतं कृत्वा पुनरपि सिंहं निवेदितं गतवान् एवमाह ॥ भोवनराजसिंह अस्माकं सर्वसंमतं कृत्वा आगतोऽहं ॥ ए
वं यथा त्वमाज्ञापितं ॥ तद्विवसमारभ्य युग्मयुग्ममृगौ गृह्णन् प्रतिदिने सत्यमेवं कुरु तदधिकं माकुरु त्वमनुग्रहं ॥ सिंह
होवाच ॥ मृगमुख्यक नभेत्तव्यं तदज्ञापिते एकमृगमपि मापराधितव्यं ॥ यदि परायते तदाऽहं तद्विवसे युष्माकं सर्वा
न् निहानिष्यामि एवं सत्यं कुरु ॥ ततो मृगमुख्यकोवाच ॥ मापयितव्यं सत्यमेवं कर्हिष्यामि ॥ इत्युक्त्वा मृगमुख्यकाऽ
गत्य त्वमाश्रमे मृगाणां ह्य उचितवान् ॥ वत्स २ हे कथमनुक्रममिदानीं सिंहसंमतं कृत्वा आगतोऽहं किमु एकमृग
मपि यदि परायते ॥ तद्यहं क्षणेनाहं सर्वांस्त्रिहानिष्यामि इति सिंहं नोक्तं ॥ एवमेवं युयं सानिध्यं कुरुतः ॥ तस्मात्
कोपि मापराधितव्यं ॥ तेन केनापि अनुक्रमं कथ्यतां ॥ तदा हृदमृगोवाच ॥ भो मृगमुख्यक कतिष्ठानुक्रमेन कुरुष्व

७

तद्युक्तमेवं ॥ तदामृगश्रावका एवमाहुः ॥ नयुक्तमेवंवचनं तदुक्तं वृद्धस्य ज्ञानं सकलं अलं ततः ॥ आवयोर्विशालं कृत
मेवमुक्तः कथं कनेष्टं मरणं करिष्य ॥ पुनश्च ॥ मा एवकार्यं मृगमुख्यस्य स्वल्पानुनः किमृगश्रावको हं वृद्धस्य च
पुरिहदीर्घभूतं ज्येष्ठक्रमेण कुरुकार्यमेतत् ॥ तदामृगमुख्यकोवाच ॥ वृद्धमृगमावेदय तेषां मृगश्रावकानां वा
च सत्यमेवं वृद्धक्रमेण कार्यं युक्तमेवं किमु बालशरीरदहरं परीतजन्मभूताः कथं ते आदितमरणं कार्यं तस्मा
वृद्धक्रमेण मेव निश्चयं ॥ पुनरुवाच ॥ हेमृगाः भूरावंतः नान्यैव आवास्त्री पुरुषो गच्छावः मरणं करिष्यावः ॥ तदा
मृगाः हाहाकारेणो चिवंतः ॥ भोमृगमुख्यक नयुक्तमेवं मा कुरु ज्येष्ठानुक्रममिति सत्यमेव निश्चयं कश्चिदेकेन
कथ्यते ॥ भोमृगमुख्यक इत्थं नयुक्तं त्वदनुग्रहनेति परिपातितं कर्तव्यं सिंहैकेन संभाषितं कोगमिष्यति परा

यति. यदि तदा. सर्वमृगाः दिनैकेन विनाशयिष्यति ॥ न युक्तं तस्मात् ॥ तदा सर्वमृगाः एवं सत्यं तव वचनं साधु साधु
इत्थमिति सर्वसंमतं कृतवान् ॥ ततो हृष्टमृगो वाचतुः ॥ भो मृगमुख्यकः सर्वसम्मतो भूतत्वं त्वं किमुक्तं बहुना. आवां.
न जानावः ॥ गम्यतां त्वया सह गच्छावः ॥ ततो मृगमुख्यकेन. मृगौ सिंहे नीयते अनुप्राप्तः ॥ ततो मृगो दृष्ट्वा. सिंहप्रहर्ष्यो
वाच ॥ मृग हे साधु. स्वागतस्त्वं शुष्माकं मृगकुलाः कति संख्यकाः ॥ मृगमुख्यको वाच ॥ सप्तशता मृगकुलाः इत्यु
क्त्वा. मृगमुख्यक पुनरुवाच ॥ भो वनराज सिंह. यथा ज्ञापितं त्वया आगतो हं त्वमहं सत्यसंमतं पूरितं. इदानीं तौ मृ
गौ गृह्णत्वमिति दत्तवान् ॥ दत्त्वा मृगमुख्यकः प्रतिनिवृत्तयति ॥ अथ तद्विषयमारभ्य. प्रतिदिनं इत्थं परिपातिना
मृगयुग्मयुग्मे. मृगमुख्यको नीयते ॥ ततः सप्तशता मृगकुला पर्येतं क्षयंते ॥ तत्र मृगमुख्यक. स्त्रीपुरुषमात्रांस्ति ॥

तदा तत्तशिखरोच्चयेस्थित्वा चित्तसर्मानामवासाः तत्सर्वं दृष्ट्वा विस्मितमना चिन्तापरो बभूव ॥ अहो आश्चर्य्य मे
नत्र नभूतौ न भविष्यति ॥ न दृष्टं वा श्रुतं चैव इत्थमाचरितं तदा ॥ दशाहन्तवर्षे के सप्तशतमृगाः सुतं ॥ केन कर्म
विपाकेन सिंहेन कृततद्विधिं ॥ मृगानां च कथं केन अद्भुताकारमे मनः ॥ पुनश्च ॥ सप्तशतमृगानां च द्वितीयाधिक
यो पुनः ॥ दशैकोनवर्षमेके सिंहेन भक्षते मृगाः ॥ समाप्तभक्षणांतेषु मृगमुख्यकयोर्विना ॥ किं भविष्यति चेदानीं
दर्शयामि अतंदितः ॥ ततो चित्तसर्मा मृगमुख्यकः स्त्रीपुरुषौ दृष्ट्वा न वृद्धाया विधया कृतया स्थितवान् ॥ ततः स्त्रीपुरु
षौ मृगमुख्यकौ परस्परं संभाषितौ ॥ मृगोवाच ॥ कथं को ते ममेदानीं मृगान्सर्वं विनाशिताः ॥ सिंहे शोऽहं गमिष्या
मि मृत्युमेव समागतं ॥ पुनश्च ॥ अथ वा भवतु मे मृत्युः स्मृतोऽहं तव गुर्विणीं ॥ स्मृतो वा त्वा मुखा वलोकं तो विना मर

रांभुभं ॥ अथगुर्विणीमृगीशंकया परमविलापोवाच ॥ कथंप्रभोकिंगतिर्यदिस्थात्परायिता कशररां च कुत्र किंजीवि-
तोहं तवमृत्युप्राप्ते प्रभुंविनाकिंगुरागुर्विणीमे ॥ मागदसेत्वंवनराजसिंहो आगत्य सिंहो ह्येवआवां ॥ भूयोऽथवात्वं
यदिहसेस्मिन्संसर्गतस्ते मरणागतोस्मि ॥ मृगोवाच ॥ मास्वकांतेविधिमाभवन्ति करेवरंतेचरगुर्विणीस्यात् ॥ तस्मा
च्चकांतेमरणांनकुर्यात् गर्भस्थितस्यापि कथंभवेथ ॥ मृगीउवाच ॥ सिंहेनभुक्तेयदिआवयोऽस्यात् जन्मप्रतिष्ठा-
सकलंसमाप्तं ॥ यदानभुक्तेवनराजकेन विशालआयुंभुभमावयोऽभूत् ॥ क्षमस्ववाचंप्रतिदेशयित्वा आवांच
सिंहेपुरातेनकार्यं ॥ कुर्वः समंतात्वनराजकेन विशालआयुंभुभमावयोऽभूत् ॥ क्षमस्ववाचंप्रतिदेशयित्वा आवांच
चसिंहेपुरातेनकार्यं ॥ कुर्वः समंतात्वनराजकेस्मिन् माभुभुवंतस्यतदानसंति ॥ तदामृगोवाच ॥ साधुकांतेय उ

कंत्वया आवांगमिष्यावः ॥ इत्युक्त्वा सर्वसंमतं कृत्वा स्त्रीपुरुषौ प्रति संभाषयन्वा सिंहं गच्छतः ॥ ततः सिंहः श्रमं प्राप्नो-
तत्र सिंहोवाच ॥ मृगमुख्यकं कथं विलंबितेन तव वेलालंघितं स्यात् मृगौ कुत्र एकमात्रा नीते ॥ तदा मृगमुख्यको
मधुरया वाचा पुरातेन सिंहमेव माह ॥ क्षमस्व भो मृगेन्दु स्यात् मृगोऽभूत्पमभूत्तथा ॥ इदानीं शेषतो आवां वैद्यो-
अत्रागतो न्वयि ॥ पुनश्च ॥ तव भ्रुषया सिंह मृत्युर्वा जीवितोऽपि वा ॥ तव कार्यं कृतो हं वै वर्षपर्यंततोऽधुना ॥ त-
तः सिंहोवाच ॥ अहो मृगमुख्यक वर्षमेकभूतं गतं किं न संभावितोऽहं ॥ मृगमुख्यकोवाच ॥ वनराज सिंह कथं न ज्ञा-
ते दशो न वर्षमेकगतं तव केन कर्मणा सप्तशतमृगपर्यंतं भूत्पमभूतं इदानीमय आवां स्त्रीपुरुषौ एवमस्ति सा
मम कान्ता गुर्विणी भवति तस्मात्ते रूपया आवां जीवावः ॥ ततो सिंहोवाच ॥ मृगमुख्यक साधु न भेतव्यं युवामहं

अभक्षतव्यं युवयोर्यदीकथः गच्छतामित्युक्त्वा सिंहोऽन्यत्र गच्छति ॥ ततो मृगौ स्वमाश्रमंगत्वा प्रहर्षयित्वा सुखेन ति
ष्ठतः ॥ ततस्तच्छिखरोच्चये स्थितः चित्तसर्मा ब्राह्मणाः तौ दृष्ट्वा परमाश्चर्यं प्राप्त्वा देवमाह ॥ अहो कुत्रापि मादृशि
तोऽहं ॥ केन कर्मविपाकेन मृगौ जीवितं ॥ केन कर्मविपाकेन सिंहो न भक्षते मृगाः ॥ कुत्र पृच्छामि तत्सर्वं पृच्छया
म्यहं इत्युक्त्वा जपध्यानादिकर्म कृत्वा अन्यत्र गच्छति ब्राह्मणाः ॥ वाराणसि गत्वा पृच्छतवान् केनापि पक्षेन शकितं
ततः कश्चित्समंतकुसुमो नाम महोद्यानमनुप्राप्तः ॥ तत्र स ब्राह्मणाः भगवंतं गौतमं सपार्षदं ददर्श ॥ तदा तस्य
प्रमुदित प्रीतिः सोमनस्य जातो भूत्वा भगवतः सकाशमुपसंक्रम्य आशीर्वचनं दत्त्वा एकांते विनयशुक्तेन स्थित
वान् ॥ ततो भगवान्संचारविचारयति स्म ॥ कस्मादागतोसि ब्राह्मणा को हेतुना ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ नैवंगौतम संगमा

नामजनपदवासीः अनेकदेशदेशांतरगमनेनाहं ॥ परमभाग्यतो गौतम त्वोदर्शन मे अनुप्राप्त ॥ भगवानाह ॥ के
नकारणो न ब्राह्मण देशदेशांतरगतस्त्वं ॥ ब्राह्मणोवाच ॥ नैव गौतम संसार मसारेणा अनेक दुःख प्रबंध अनेक
वसनप्रतिपन्न भूतं मायामय निर्गुण प्रतिपन्न भूतं दर्शितोऽहं ॥ आवां भ्रात्र्यनुजौ विरुद्धभूतेन त्यक्त्वा भ्रमं देशांत
रगतोऽहं ॥ कस्मिंश्चिद्वनखंडे अद्भुतं संसारनिर्गुणं दर्शयित्वा ॥ कस्मादत्रानुप्राप्तः भाग्यतो मे ॥ ॥ भगवानाह ॥
ब्राह्मण किमद्भुतदर्शनं कथं संसार नैगुण ॥ ब्राह्मणोवाच ॥ भोगौतम मत्पुत्रदर्शनं तत्सर्वं प्रतिदर्शयामि प
रमाद्भुतं न दृष्टं वा श्रुतं वा जन्मांतरमे ॥ भगवानाह ॥ ब्राह्मण तैस कल हेतुतंवद ॥ ब्राह्मणोवाच ॥ शृणु गौतम
निवेदयामि एवमेक वनखंडे सप्तशतव्याधिक मृगकुलप्रतिवसंति ॥ ते परमविलापेन रुरोडुः ॥ केचित्कथं मे

पुत्रः केचित्कथं मे पुत्री केचित्कथं मे कांता केचित्कथं मे पिता । केचित्कथं मे माता इति ॥ एवमनेकप्रकारेण विलापयन्ति
तस्मिन्समये महाघोरपराक्रमवनराजसिंहो पर्वतद्वारे स्थित्वा तान्मृगान्यशपति ॥ ततो मृगातिशयनरोरुयत्ने ॥
ततो विस्मयमापन्नोऽहं किं भविष्यतीति तच्छिखरोच्चये नष्टद्वारो कृत्वा स्थितोऽहं ॥ ततो मृगमुख्यकः एकांते गत्वा
सिंहसंमतं कृत्वा पुनश्च प्रतिनिवृत्त्य मृगानां संमतं कृत्वा युगमयुगौ नीत्वा दशो नवर्षमेकेन सप्तशतद्वितीयाधिक
मृगान्भक्षते सिंहः ॥ ततो न्ते मृगमुख्यको स्त्रीपुरुषौ मात्रशेषतः ॥ ततो परस्परं संभाषणपरमविलाप्य गूर्विणीमृ
गीसह सिंहगत्वा प्रार्थनाऽनेकप्रकारेण कृत्य ततो सिंहेन मृगौ न भक्षते संभाषणां कृत्वा क्षोरितः ॥ पश्चान्नसिंहो
ऽन्यपुद्देशे गतवान् ॥ ततो मृगो परमप्रीतमना स्वाश्रमे गत्वा पुहर्ष्य परस्परं बहुतरं संभाषणां कृत्वा स्थितवान् ॥ ॥

ईदृशं गौतम परमाश्चर्यमेभूतं न दृष्टं वा श्रुतं वा केन कर्मविपाकेन मृगौघौ न भक्षते ॥ पुनश्च केन कर्मविपाकेन सप्त
शतमृगा भक्षते सिंहैः ॥ ईदृक् सा रतिर्गुणो दर्शितोऽहं ॥ गौतम परमाश्चर्यभूतं मे तद्धेतुभूतं भाषय ॥ ततो भ
गवानाह ॥ भृगुवाल्मीकि तव हेतुसकलं पुवक्ष्यामि ॥ एवमेकक्षरो सुरनागशेनाम महानगर्या सुरदर्पो नाम राजा व
भूव ॥ सुरसेनो नाम महामंत्री समापन्नः ॥ विलासवती नाम देवी समायुक्ता ॥ राज्याङ्गवत्संयुक्ता चतुरंगवत्ताचितः ॥
सर्वीर समापन्नः रूपलावण्यपौरकः ॥ मुनिभिः कविभिर्युक्तः वल्मीकिवेदपारगाः ॥ रूपयौवनसंपन्ना नाशिरूपवती
युता ॥ सुभिक्षा सुजनोपेता दर्शनीया मनोरमा ॥ भूपाल ईदृशो राजा सुखदः खलु सर्वतः ॥ उदारो रूपवानगुणो रूपयो
वनमंडिताः ॥ तस्य राज्ञः एकस्मिन्समये परचक्रेण राजा विजयसेनेन पराजयितुकामेन चतुरंगवत्संयुक्तेन चतु

रशीतिसहस्रे शैले नानाप्रहरण गृहीतेन कवचेन सुसंनद्धेन महासंग्रामेन व्यपन्नं कृतवान् ॥ सप्राकारपरिखा
 शोभयंति ॥ पुनश्च ते प्रतिनिहत्य चतुरशीतिसहस्राणि संनिपात्य स्थितवन्तः ॥ ततो महताः प्रात्याः यन्त्रं कृत्य कुलका
 र्यं ॥ तदा सुरनागरी नगर्याः सपौरप्रवरसेनाः सप्तसेनास्ते द्रव्यान् लोभेन स्वराजनि कुलं कृतवन्त कृत्वा पुनरपि
 महायुद्धं कुर्वन्ति ॥ नानाप्रहरेण हस्त्यश्चरथपदाति रथ्याश्चतुरंगवलाः तां सुरनागरीनामवगर्ही स्थापनं कुर्वन्ति
 शोभयंति ॥ ततो राजा संज्ञासित तदा कोलाहलशब्देन पूरिता उत्पतिता तदा सप्तशत कुलजनाः राजानमेव माहुः ॥
 भो महाराज सुरदर्प पराय परायसित्वं कथं वयं त्वां पुत्रयं नगर्तं दृष्ट्वापि स्थिताः ॥ तदारजा वक्तुं न शक्नोते ॥ ततो
 सुरसेनो नाम मंत्री राजानं दीनवदनं ससंभ्रमं दृष्ट्वा राजानमेव प्ररुदन्नाह ॥ अवधीरय महाराज वसुपायं कुर्यात् ॥

सप्तशतपौरा सेनापतयः कुलकार्येते कृतवन्तः ॥ अनुज्ञातोऽहं महाराजकथं ॥ राजोवाच ॥ मंत्रिन् न शक्नो हं इत्थं
प्रबंधपौराणां किं कर्तव्यं मंदभाग्यं मे इदानीं कथमित्युक्त्वा एकगोपुरेण पलायति ॥ ततो मंत्री शक्तितो यथायुधं
कृत्वा एकमार्गेण पलायति सरविद्धेन म्रियते ॥ ततो विजयसेनो नाम राजा तां सुरनागरीनाम नगरीं सकलां राज्यं
कृतवान् ते अनेकाश्च महिष शतानि गृह्यते ॥ अनेकतारी शतानि गृह्यते ॥ रूपयौवनमंडिता केचिदनेकानि
अन्नपानशतानि परिगृह्यते ॥ ततो सर्वसंमतं कृत्वा सर्वपौराः सौवर्धिताः ॥ स्वपक्षे सप्तशतपौरा सेनापतयः प्र
सादं दापितवान् मानीतवान् तदा स विजयसेनो नाम राजा राज्यं कृत्वा सुरवेन तिष्ठति ॥ एवमेव बालरा तदभिमा
नेन सराजा सुरदर्पः कालगतः ॥ अस्मिन्वनखंडे सिंह जन्मो बभूवसः ॥ नाम्योद्धृष्टः ॥ तस्मिन्वनखंडे सप्तशत

स पौरसेनापतयः स्वामिदोहेन सप्तशतमृगजन्मोवभवः ॥ नाऽन्योऽप्यव्यः ॥ भोवास्त्रासैकमंत्री स्वामिभक्तेन सस्त्रीस
मन्वागतेन मृगमुख्यकोजन्मोवभवः ॥ ब्राह्मणा राजदोहेन पातकेन सप्तशतमृगा सिंहेन भक्षते ॥ पूर्वस्वकर्मविपाकेन
पात्यते ॥ तौ मृगमुख्यौ स्वामिदोह न कृतेन फलेन नो भक्षते सिंहेन न मृतवान् ॥ एवमेव ब्राह्मणस्वकर्मविपाके फलं
भुंजति मानवा ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ भगवन् न ज्ञातोऽहं गौतम ईदृशं संसारचक्रं स्वकर्म फलाफले ॥ ॥ भगवानाह ॥ एवमे
व ब्राह्मणा ज्ञातव्यं शिष्टाशिष्टस्वकर्मतः ॥ प्रादुर्भूतं ब्राह्मणं सप्तशतमृगाः स्वकर्म विपाकेन पुनरपि सप्तजन्मपर्यं
तं नारकिं प्राप्नुवन्ति पुनश्च स सुरदर्पो नाम राजा सिंहजन्मं त्यक्त्वा एकनगर्योऽञ्जुराजावभव ॥ पुनश्च समंत्री तस्य
परमप्रीत उच्चमंत्रीवभवः ॥ एवमेव ब्राह्मण राजे दोहं महापातकं भूतं ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ साधु भगवन् गौतम इदानीमेवं

ज्ञातोऽहं ईदृशं फलं भूतं स्वामिभक्ताऽभक्तिर्ते ॥ भगवानाह ॥ ब्राह्मणं बहुना किमुक्तेन ॥ स्वामिभक्तं महालाभं स्वामी
भक्तं महाफलं ॥ स्वामीभक्तं महातेजं स्वामीभक्तं सुरालयं ॥ स्वामीदोहं महाघोरं स्वामीदोहं च नारकं ॥ स्वामीदोहं
महापापं स्वामीदोहं मुक्तिगं ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ प्रबोधोऽहं भगवन् प्रबोधीहं गौतम इत्यमाया निर्मितं संसारं अ
स्थिमांसयोः पञ्च भगवन् व्याकरो न त्वसिद्धपदं ॥ इमुक्ताऽन्यप्रदेशे पुष्यानि गृहीत्वा गौतमं विप्रदक्षिणीकृत्वा
शिरसा प्रणीपत्य पुष्यावरोहने चकारः ॥ भगवानाह ॥ एवमन्यसे ब्राह्मण साधुसाधु तव पुण्यबीजं संविद्यते
देशांतरे वा बहुक्षत्रे वा वनखंडे वा सुकृतं कर्म कृत्वा संसारवासिनां दृष्टुं जागत स्त्वं भविष्यसित्वं ब्राह्मणं चि
त्राख्यानामनथागतोऽहं तं सम्यक्संजुष्टो विशाचरणा संपन्नः सुगतीलोकविदनुत्तरं पुरुषदम्य सारथिं शास्ता

देवानां च मनुष्यानां च बुद्धो भगवानिति ॥ ॥ तदा ब्राह्मण प्रमुदितः प्रति सौमनस्य जातः भगवन्तं त्रिप्रदक्षिणीकृत्वा
 प्रणिपत्य शक्तिः दक्षिणां दत्त्वा प्रकृतः ॥ तदा भगवान्सपार्षदः स्वकस्वकाथमंप्रकृतः ॥ ॥ इति श्रीविचित्रकर्णी
 कावदाने सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ भौनमोरत्नत्रयाय ॥ ॥ अथैकस्मिन्समये भगवान्कपिलाख्ये
 महानगर्यो विहरति स्म ॥ ॥ अनेकदेवनागर्यक्षगंधर्वा सुरगणैः सार्धं पंचशतभिर्भुभिः समन्वागतः सर्वो धित
 त्वगणैः परिहृतः सपार्षदः परिहृतो भगवान् सत्कृतो गुरुकृतो मानितः पूजितश्च ॥ तस्मिन्समये कर्कशा नाम
 ग्राममेकाशीत् तस्मिन्देशे चकितो नाम दूतकः प्रतिवसति ॥ स च धूर्तश्चतुरः वितर्कवान् नित्यं हतव्यापारकः त
 स्यकोता सुरसिकानामा परमसुंदरी परपुरुषरता सा हसिका लोकमोहनी सततः हतेन पराजयते लोकान् एव

मन्त्रेन पानेन सहजकः स्त्रीपुरुषौ सुखेन तिष्ठतः ॥ ततः एकस्मिन्समये परहृतकेन त्रिजनपक्षेन सचकितो नाम
हृतः पराजयते हृतेन सर्ववस्तूनि गृह्यते ॥ तदधिकं हृतपरापदेयं न शकितं ॥ ततो सचकितहृतो दीनमना स्वगृ
हे स्थितवान् ॥ ततः कांता एवमाह ॥ स्वामिन् किं कर्तव्यमिदानीं हृतपरापं कथं दातव्यं ॥ पुरुषोवाच ॥ न शकितं कां
ते शदानीं एव किं कर्तव्यं मंदभाग्यं मे कस्मिंचित् केनापि हृतेनापराजयतो ॥ हं देवयोगतविनाशितं मे नान्येवमिदा
नीं तदवधितमा हृतकर्तव्यं ॥ कांता उवाच ॥ स्वामिन् किं कर्तव्यमिदानीं अवधीरयत्वं हृतव्यापारिकं अतिष्ठ अ
ज्ञानमार्गं चरितस्त्वं ॥ तदनु एवमेवाज्ञापानविहीनभूतत्वा कांताया सार्द्धं चिंतापरो वभूव चेत्तकि हृतस्य ॥ कांत
धिग्जन्म मे शदानीं केनाज्ञेपानेनावां जीवावः ॥ नान्योपायमेवं परदेशे वा ग्रामे वा वने वा किंचिदपियाचयित्वा रंवा

न पानादीन् भोक्तव्यं गम्यतां परदेशवासं ॥ कांता उवाच ॥ केन हेतुना स्वाभिन् परदेशवासगंतव्यं केन वा ज्ञानेन वा ३ ज्ञानेन
वा जपेन वा तपेन वा किंचित्तव्यं ये केचित्साधुजनाः योगयुक्तेन सज्ञानपूर्वकेन मोक्षहेतुना च तपोवनं गतवन्तः ॥ त्व
मेव ज्ञानहीनः असाधुत्वं जपतपयोगहीनता तद् दूतमेकं कृत्वा प्रापुः कुमार्गं तस्मात्केन हेतुना तपोवनं गंतव्यं
तव मायोग्यभूतं ॥ पुनर्लोका एव वदन्ति ॥ अन्नपानविहीनेन दरिद्रभूतकेन च ॥ हृतेन परिभवात्तेस्मा कृतव्यंसः तपो
वनमिति ॥ पुरुषोवाच ॥ अलमनेन विवादेन किं कांते देवकृते काशक्तिरस्ति ॥ निश्चयमेगंतव्यं कांते त्वमागतौ
वा अनागतौ वा ॥ तदा कांता उवाच ॥ ननु त्वत्संसर्गतौ किं किं मे पुक्तायुक्तं वदाम्यहं ॥ अवश्यमागतौ ३ हं वै तव संस
र्गतौ मम ॥ पुरुषोवाच ॥ एवमेव कांते भावि विना यथा मतं गम्यतां शति तपोवनं गतवान् ॥ ततो वनप्रदेशे फलमूला

हारेण वासेन भक्तो न कस्मिंश्चिद्दूरे वनगह्वरे मनोरमस्थले मनुप्राप्तः ॥ ततश्च कितो नाम दूतकः कीडतिरमति वि
श्रामति एवमेव स्थितो स्त्रीपुरुषौ ॥ तत्र उर्ध्वजटानामराक्षसो महाघोरपराक्रमः ॥ तत्पुद्गलेशे मनोरमा नाम गुहा
याः गत्य सस्त्रीपुरुषौ विश्रामितौ दर्शितवान् समुपदर्शयितयोः संसदि आगत्य उचितवान् ॥ मानव किमर्थमागतः
कस्मादागतं त्वं ममाश्रमे ॥ ततः सह तं महाराक्षसं एवमाह ॥ नैव महाराक्षस अतिशय दरिद्रताहं हानदीनोहं
त्वानपानं न संप्राप्तः त्वदाश्रमेन विज्ञातोहं तत्तमनोरमस्थानेति स्थितोहमिति ॥ तदाराक्षसमेवमाह ॥ मादीन
त्वं मानव नो दरिद्रपुरुषो नाऽसमर्थश्च असमर्थश्चेत्कथमत्रागतः शक्तिरस्ति विशेषतः स्त्रियासाहं मागतः मां परा
जयहेतुना इदानीं कुत्र गंतव्यं मम हस्ते प्राप्तः पुत्रमवश्यं भक्ष्यामि ॥ ततोच कितो नाम दूतकः स्त्रीपुरुषौ प्रकम्पमानौ

गरुद कंठापूर्व्य राक्षसमेवमाह ॥ क्षमस्वमेराक्षस अवश्य दीनोहं असमर्थश्च किंतु ममान्यपुरुषो हूतेन परायति
सर्वसंपत्तिपुलयेगता गृहक्षत्रादिकान् विनासिता किंचिदन्नपानरहितंमे एतेनात्रवनखंडेऽगतीऽहं नैवं ज्ञानेन
वानैवं धर्मकर्म दानेनवा ॥ अन्नपाननाऽनुप्राप्तेन निश्चयमे अत्रागतीऽहं तेन क्षमस्व महाराक्षस ॥ राक्षसस्तमेव
माह ॥ मानवश्रुतोऽहं आहारं त्वा माहारकोऽहं निवासभूमीं मे आगतेच कथं मे चयितव्यं नात्येवं मानवमेकं भक्षितो
ऽहं आवां त्वां मोचयेयं तवकांतां नीयतेयं अवश्यमेव विलंबितेन किं मयि युद्ध हेतुनाऽत्रागतस्त्वं मायापुरुष मित्यु
क्त्वा हस्ताक्षपेनागतौ राक्षसं ॥ ततः च किंतौ नाम हूताह ॥ माकुरु २ क्षणमपि मम संमतं कुर्यां अवश्यं तव हस्ते प्रापितं
कुत्र पलायिष्यहं ॥ ततो राक्षसो हंकारनादेनोवाच ॥ अलमनेन मानव विलंबितेन कुरु संमतं किं ॥ ततः स्त्रीपुरुषौ

तंश्रुत्वासंमतं करोति ॥ पुरुषोवाच ॥ कमुपायं कांते हाहा देवकार्यं त्वां कथं मोचयेयं अत्रावयोः भिन्नभूतं ॥ अथवा
मा राक्षसो भक्षयितव्यं तदपि आवयोर्भिन्नं भविष्यति न ज्ञातोऽहं किं करोति ॥ कांता उवाच ॥ भो पुरुष कमुपायं करो
ति त्वां राक्षसो भक्षिते यदि जीवितेन किमहं ॥ अथवा त्वं जीवितेनाऽवकाशमस्ति च स्त्रीजात्यहं भक्षु मेव मभक्षिते
यद्यित्यन्तमेवमस्ति ॥ निश्चयं यत्नं कुर्यां मयि इति विलंबितेन किं भो पुरुष माऽन्यथा आवयोस्त्रीपुरुषं भविष्यति
त्वद्विनाऽन्यकिं इदानीं स राक्षसो विलंबितभूतेति सरोषेणा आवो भक्षयिष्यतीति ईदृशं कार्यं निश्चयं मे ॥ पुरुषोवा
च ॥ कांते न ज्ञातोऽहं एवमेव यथामतं कुरु इति दीनमना तिष्ठति ॥ ततो कांता समुत्थाय मरणा जीवितमपि राक्षसमे
वमाह ॥ राक्षसभोऽवश्यं तव हस्ते प्रापितं एव यथामतं कुरु मे अवलो जाति मम पुरुषं मा भक्षयितव्यमिति ॥ ततो

राक्षस एव मेव साध्या तुक्ता स्वमाश्रमे गुहायां नीयते अवला ॥ नानारत्नविचित्रायां कांचनमयां रूपमयां दिव्यगृहमि
व कोष्ठे २ मुक्तमालिकां पुलंवमानायां मनोरमायां ॥ ततः सावला तां गुहां दृष्ट्वा विस्मयमापन्नाः ॥ ततो राक्षस अवला
मेवमाह ॥ न भेतव्यं मानुषि सुखमनुभूयसे अन्नगृहाणो पानगृहाणो वस्त्रगृहाण नानालंकारगृहाण नान्यमनसा क
रोसि ॥ तदवधित त्वत् मत् स्त्रीपुरुषभूतौ यथाभिलाषं रमसे ममाश्रमे ॥ ततो अवलोवाच ॥ किं बहुनोक्तेन मया तवा
धिकारं माभिमनयसि ॥ न जानामि वनं देशं ग्रामं तीर्थं तथैव च ॥ अवला जात्यहस्त्वामित् दैवयोगादिहागतां ॥ तवाऽऽ
चारं न जानामि व्यवहारं तथैव च ॥ गृहक्षेत्रं कुटुंबं च त्वच्छरीरं तु सर्वकं ॥ राक्षसोवाच ॥ मम भाग्यविशेषेण महर्षे
तु प्रवर्तते ॥ प्राप्यते दैवयोगाद्दे फलं र्ह कन्याधुना ॥ अथ राक्षस क्षणमपि संभाष्य खादनीयं भोजनीयं पेयनीयं

रमणीयं रसरसाग्रोपेताहारं प्रदत्तवान् रजनीयं संतर्पितवान् ॥ वस्त्रातंकारं दीयते च ॥ ततोऽवलाहेतुभूतत्वाच्च
कुंनशक्वाते हृदयाभ्यंतरे स्मरति ॥ अहो हेतु अहोश्वास अहो विस्मयचागतं ॥ वनमध्ये दृशं बंधं न दृष्टं वाश्रुतं मया ॥
कस्मादागतो वस्त्र केनैवातीयतेऽसने ॥ स्वर्णरूपमयं गेहं नानारत्नप्रलंबितं ॥ नैव राक्षसभूतत्वं देवभूतत्वमुत्त
मं ॥ इति हर्षितचित्तेन सर्वतः तुष्टमानसा ॥ इच्छाभुक्ते दृशं दृष्ट्वा स समाननुसावला ॥ ततो राक्षसः कंदर्पसमुत्था
य अवलां सर्वतः संतर्पयित्वा लालित्यवचनं दत्वा विलासयति समासिं गप विधामितः मानुषमुखेन तिष्ठति ॥ त
तो एवं विरम्य दिनादिमासप्रेतयामास ॥ तदाऽवलाया सुरसिकाया पुरुषः चकित हतकः फलमूलाहारेण तन्म
नोरमस्थरे आगतो दिने दर्शितवान् ॥ स्वकांताया हेतुना स परमदीनमनसा स्वकांता स्मृत्य स्थितवान् ॥ तदनंतरे

एकस्मिन्दिवसः तीर्थिकं ब्राह्मणो कागंतः सः चकितः दूतकं विचारं संचारयति ॥ किमर्थं भो पुरुषः अत्र तिष्ठसि कस्त्वं कस्मादा-
गतः तस्मिन्निर्जनवने ॥ ततः चकितः दूतकः सस्य ब्राह्मणस्य पादयोः निपत्योवाच ॥ भो ब्राह्मण परमदुःखितोऽहं मम
मर्थमानवोऽहं कर्कशानामग्रामवासी चकितो नाम दूतोऽहं एकस्मिन्दिवसेऽन्यपुरुषो विजनपक्षेन दूतेन पराज-
यकोऽहं सर्वकुटुम्बादीन् पुल्लपभूतत्वात् ॥ आवां स्त्रीपुरुषौ अन्नपानविहीनत्वा दत्र वनखंडे फलमूलाहारेण
विचरामि कृपाकुरु आयीस ॥ ततो ब्राह्मणोवाच ॥ पुरुषकः सखाते ॥ चकितदूतोवाच ॥ नास्ति सखामे ब्राह्मण-
स्त्रीपुरुषमात्रकौ आगतौ ॥ ब्राह्मणोवाच ॥ कुत्र गतस्ते स्त्री ॥ चकितदूतोवाच ॥ ब्राह्मण किमुक्तेन बहुना तत्र मनोर-
मस्थले तिष्ठामि मनोहरमिति ॥ तदामहाराक्षसः महाघोरः विक्रमः पराक्रमः अस्मा इत गह्वरगुहायाः आगत्याऽहं

कारनादेन किमर्थं प्रमाथमे आगतः आहारमेवाप्येदानीं भक्ष्यामीत्युक्तागतः ॥ तदाऽऽवांसं संधुमेनाऽनेकप्रकारेणा
याचयित्वा स्थितवान् ततो राक्षसः अतएव कमिति अवश्यं भक्ष्यामीत्युक्ते आवांस्यपुरुषौ संमतं कृत्वा स्वकांतास्तु
क्ता स्वभर्ता कालगतं किमर्थं दृष्टुं तिष्ठामीति मरणां वा जीवितं वा यत्नं कृत्वा कस्मिंश्चिदागतोऽहं किमर्थत्वं मोच
येयमित्युक्तागच्छति सा राक्षसेन स्वमाथमे नीयते दिनादि मासा आवधिगतः ॥ ततो ब्राह्मणो वाच ॥ पुरुष किं कर्त
व्यमिदानीं अवधो राक्षसः मानुष राक्षसयोर्भक्षणां भक्षकैति तस्मादशक्तत्वा न्किं कर्तव्यं यथैव तव देवभूतत्वं ॥ त
दाचकित दूतक ब्राह्मणो रोदिति ॥ हा कांते कुत्र तिष्ठसि केचिद्वा कांते कथं ॥ मां मानुस्मरसि केचिद्वा कांते कुत्र व
दनंते ॥ हं दर्शयेयं ॥ केचिद्वा कांते ॥ यथा राक्षसो भक्षसि अदर्शनेयं कथं ॥ केचिद्वा कांते उक्तं कथं मानुस्मृतं केचित्

हाकांते मुखमात्रमेकवारं नोदर्शनोऽहं कथमिति ॥ ततो बालराः करुणा विष्टमानसा तमुवाच ॥ भो पुरुष किमर्थं रो
दिषिः इत्थं कांता दर्शनाभिलाषत स्तवाऽहं दर्शयितव्यं जीवितं वा मृतं वा ॥ चकित दूतकोवाच ॥ अभिलाषितोऽहं वा
स्वराभाभिलाषितोऽहं माया स इति वदति पूर्व अवस्थागतोऽहं स्वामिन् यत्नतः नभेतव्यं त्वामरसां कथं दर्शयेयमि
ति ॥ तस्मादति दर्शनाभिलाषितोऽहं कांता मे विभोऽवकासं ददस्व ॥ ततो बालराः उवाच ॥ शिवयिष्यामि पुरुष गृ
ह्णन् नष्ट छाया विशामंत्रं तत्प्रभावेन राक्षसनिवेशनं गत्वा कांतायाः सर्व वृत्तान्तं दर्शय प्रत्यक्षतः एकस्थाने स्थि
त्वा इत्युपदेशं दत्वा चकित दूतकं छोडितवान् ॥ ततो चकित दूतकः प्रमुदितमना प्रीति सौमनस्यजात बालरा
पुनरादरेण प्रणिपत्योवाच ॥ भोगुरो नव रूपयाऽहं कांतायाः मुखदर्शनं सिद्धिरस्तु त्वेनाय प्रदेशे गच्छसि अत्र ति

अनुत्तरितमिदानीं गच्छामीति तस्मिन् राक्षसगुहायां सचकितदूतकः नष्टछाया मंत्रं पठित्वा पुनरुपविशति ॥ पुनरुप-
तदा स्वकांता राक्षसो विधामितो दर्शितवान् ॥ तदा चकितदूतकः तत्कोष्ठके तयोः निकटे एकांते एकस्थाने दृष्टु-
मिति ॥ तदाराक्षसमानुषीमेवमाह ॥ भो वल्लभे किं रोचसे अन्नं गृहान वस्त्रं गृहान विविधा लंकारं गृहान ॥ मोक्षं
कुण्डलं कण्ठं केयूरं नूपुरं हारार्द्धं हारादीन् गृहान ॥ पूर्वस्वभर्ता मा सोचसे नानुस्मरसि ॥ ततो सामानुषी अवला-
राक्षसमेवमाह ॥ स्वामिन् किमाज्ञापयसि नभेतव्यं पूर्वभर्ता मे कथं सोचयेयं नानुस्मृतं निश्चयमेवा अनुभावनी-
यं इदानीमिदं तव मानीयेन किमन्यमनु शोचयेयं इत्युक्त्वा प्रहसितवदना कामर्त्या पूर्य राक्षसः कंठे वाहुभ्या-
मालिङ्ग्य महारसेना पूर्य कीडति रमति परिचारयति ॥ तदा चकितदूतकः स्वकांतायाः परिचारकं दृष्टुमशक्ता ॥ ३

श्वासः क्षोयित्वा क्षरोनः पूर्वस्थानमागत्य गुरौ निर्गतवान् ॥ भोगुरो अलं अनेन किमर्थं राक्षसगुहायागतोऽहं अ
हो संसारनिर्गुणः विजृम्भभूतं मे केन पान्त्तकेन दैवेनेत्थं दर्शयति ॥ ततो ब्राल्मराप्रहसितेनाह ॥ कथयस्व शिष्यक
किं दृष्टं तव कांतां दर्शनं वाऽदर्शनं वा किम् ॥ ततो च कित इतकोवाच ॥ गुरो किमुक्तेन बहुना अलमनेन सर्वं अनिष्ट
दर्शनोऽहं ॥ ब्राल्मरावाच ॥ किमनिष्टदर्शनं शिष्य विस्तरेण भाषयामि ॥ ततश्च कित इतकोवाच ॥ गुरो भणुतुं अनि
ष्टदर्शनोऽहं प्रतिदेशयामि तव प्रसादतो राक्षसवेशमनि एकस्मिन् स्थितोऽहं नष्टं छायां कृत्वा तदामेकांता राक्षसयोः
संमुखस्थितो विविधवचनं संभाष्य सुरतभंगारं कृतवान् राक्षसः ॥ इत्थमनिष्टदर्शनोऽहं किं कर्तव्यं विजृम्भ मे गुरो -
स्त्रीनां विग्नसरीरां मायाभूतां संसारे दूरावमूलां पापशरीरा मेवं अनिष्टा मसारा सर्वभक्षी काकमिव दोषसमुहं पशुमन्तां

मायादर्शनी ईदृशमेवं ॥ ब्रह्मणोवाच ॥ नैवंशिष्यमायाभूतां पुनरेकपक्षमायाभूतां तथापि ते देवभूतत्वात् ॥ ईदृशं
दर्शितत्त्वशिष्यं सर्वकर्मवशात्प्राप्यते केषांचित् ॥ तदाचकित दूतकोवाच ॥ केन कर्मणा केन पात केन पुराकृतेन
इत्थं दृष्टव्यं गुरोवदत्वं ॥ ब्रह्मणोवाच ॥ न ज्ञातोऽहं शिष्यः देवभूतं भाविनः कथां कथं ज्ञातव्यं ॥ तवाभिलाषभूत
श्च आगच्छ मया सार्द्धं गच्छावः ॥ ततोचकित दूतकोवाच ॥ कुत्र गुरो भाविनः कथां पृच्छय मनुग्रहं कुरु मम तृषा
र्तपानीयं यथा ॥ ब्रह्मणोवाच ॥ अस्ति शिष्यकपिला ह्ये परवरे शाक्यपुंगवो नाम भगवान् सर्वगुणाकरः श्रेष्ठ
श्रेष्ठः दीनदीनानुकंपकः सर्वज्ञः सर्वदर्शकः दयासागरः देवनागयक्षगंधर्वसुर किन्नर महोरगादिभिर्मनितः
पूजितश्च ॥ सर्वसंशयक्षेतार त्वमहं तस्मिन् गत्वा सर्ववृत्तान्तं भाविनः कथां पृच्छय मागच्छागच्छ शिष्यः ॥ ततः

चकित दूतको वाच ॥ अनुगृहं कुरु मे गुरो एवमेवं अवकाशं ददस्व ॥ मंदभाग्योऽहं पापदेहि स्यादेवं केन कर्मणा मे
 एवमेवानिष्ट दर्शितं प्राप्तं केन हेतुना च कांतो मे स्वहस्ते स्वमग्रे च राक्षसहारितं ॥ गुरो विजयता कपिलाख्ये महापुर
 वरे शाक्यपुंगवे गंतव्यं तत्सर्वं भाविनः कथां पृच्छयेय मे निश्चय ॥ अथ ब्राह्मण तद्वचनमाकर्ण्य सर्वसंमतं कृत्वा सह सा
 कपिलाख्ये महापुरवरे तौ गतवंतौ ॥ त श्रद्धौ वासेन भक्तेन ग्रामनगर निर्गमक्षत्रे कपिलाख्यं महापुरवरं प्राप्ता
 वंतौ ॥ ततो भगवंतं दर्शितवंतौ ॥ प्रासादिकं दर्शनीयं भिक्षुगणपरिवृतं लोकप्रहर्षणीयं तोयं देशीयमानं स्वर्गादि
 वमिव दृष्टु ॥ स ब्राह्मण भगवंतं त्रिप्रदक्षिणीकृत्य तमेतदबोचत् ॥ पुनश्च कित दूतको भगवंतं त्रिप्रदक्षिणीकृत्वा
 पादौ शिरसाभिर्वंदित्वा एकांते तिष्ठति ॥ तदा भगवान्संचारविचारयति ॥ भो पुरुषो कस्मादागतौ अत्र को जाति को दे

श. युवयोः ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ ब्राह्मणो हं भगवन् ब्राह्मणो हं सुगत ॥ विमलानाम तीर्थवास्य हं ॥ पुनश्च कित दूतको वा
च ॥ श्रेष्ठो हं भगवन् श्रेष्ठो हं सुगत च कितो नाम दूतो हं कर्कशानाम ग्रामवासी ॥ भगवानाह ॥ किमर्थमागतस्त्वं
ब्राह्मण को हेतुश्च ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ नान्येवं भगवन् नान्येवं सुगतः त्वामेवं दर्शनाय वंदनाय पर्युपासनाय भा
विनः कथां श्रवणाय चागतो हं च कित दूतस्य हेतुभूतत्वात् ॥ भगवानाह ॥ कथं ब्राह्मण को हेतुभूतः कः प्रत्यय
प्रतिभाषय ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ प्रतिदेशयामि तस्य भगवन् सर्ववृत्तांतं ज्ञातो हं ॥ कदाचित् एकस्मिन् दिवसे तपो
वनगतो हं मनोहरवनप्रदेशे तं च कित दूतकं दृष्टो हं ॥ तेन च कित दूतकेन विचारसंचार्यते ब्राह्मण क्व गंत
व्यं कस्मादागतेति ॥ तदामया कथितं ॥ नान्येवं भो पुरुष कस्मिंश्चित् वनप्रदेशे विचरितो हं शुद्ध ब्राह्मणो हं इति

त्वं कथमत्र तिष्ठसि ॥ को जाति कस्मादागतः कः सहाय निर्जनवने ॥ तदा तेनानेक विलापवचनेन मयि विज्ञापयति
॥ भो ब्राह्मण गुरो अनुग्रहं कुरु मे उपायं देहि परम दुःखी च कितो नाम दूतकोऽहं कांताया साईमागतोऽहं अत्र ॥ तदाम
योक्तुं ॥ कगच्छति कांताते किमभिलाष हेतुना च आगतस्त्वं ॥ सच कित दूतको वाच ॥ गुरो नामैव मभिलाषेन च दूत
पराजितेन सर्वसंपत्तिं विनासितमे तेनान्नपानरहितेन अशक्तत्वात् कांतया सह मे वनेषु देशे आगतोऽहं ॥ ततो
अकस्मादाश्रमागत्य स्वकांतां नीयतो परमसुंदरी सुरसिकानामा कुत्र दर्शयेय मनुग्रहं कुरु इत्युक्ते सदया युक्तेना
ऽहं तव कांतामुत्तं दर्शयिष्यामि मेनच्छाया विद्याप्रभावेन गच्छत्वं राक्षसवेश्मनि यथेच्छया पश्य सर्वसंमतं कृत्वा
ततो गच्छति गत्वा राक्षसगृहे स्वकांता राक्षसयो सुरतभंगारं कृतं दृष्ट्वा पुनरपि पुत्तिनिवृत्त्य तस्मात्प्रयि निवेदितं ममा

पि. त्रीनामपि विकारना. अहो निर्गुण संसारं मायावा. कर्मभूतो वा कथं गुरो. इत्युक्ते मया उक्तं. शिष्यभाविनः कथां. अ
हं नानुजातं. तवाभिलाषितो. यदि भाविनः कथां श्रावयेयं. कपिलवती नगर्या. गमिष्यावः. इत्युक्ताः. त्वयि गंतव्यो
ऽहं भगवन् देशयमे सुगत. भाविनः कथां. चकित दूतकस्य. संसय छेदनायेति. ॥ तदा भगवान्पुनरुत्सृजेन. ब्राह्मणान
मेव माह ॥ ब्राह्मणकथयामि भूय. अस्य चकित दूतकस्य. भाविनः कथां ॥ कदाचिदेकस्मिन्ननुरेकाले शंखपूरी.
नाम महानगर्या. विमलशंखो नाम राजा बभूव ॥ तस्य कान्ता विमलानामना देवी समापन्नः. सच भूपति चतुरंगवला
चितः. पुजावत्सर सुभिक्ष बहुलोकाप्तः. नानोत्सव समाकुलः. विद्वज्जनसुशोभितः. शास्त्रवेदज्ञः. ब्राह्मणैर्गुणैः. रूपलावण्य
परिशोभितः. कामरसिकः. नागगोपुलापन्नो. सर्वतो विजयो वलः ॥ शस्त्रविशारदापन्नः. तस्मिन् नवसरे तस्य नगर्या. पुष्पंजे.

नाम श्रेष्ठी एकोस्ति. तस्य कांता चंपकवती परम सुंदरी भूतास्ति ॥ तदा सराजा विमलशंखस्तस्यां चंपकवत्यां कामा
चारो भवति ॥ दिने दिने एवं चरितवान् ॥ कीडति रमति तिरंतरं ॥ तदा एकस्मिन्समयः सा चंपकवती राजानमेव मा
ह ॥ महाराज मयि दिने २ त्वमागतः ॥ एवमयि धनं वा वस्त्रं वा भूषणं वा गृहं वा क्षत्रं वा एवमेवं न दीयसे किमर्थं
हेतुभूतं मामतिवद्व्यभामिति त्वं वदसि ॥ सर्वमलं मे भर्ता द्योह मात्रं प्राप्नोमिति ॥ राजा प्राह ॥ प्रिय चंपकवती भूरा
तं निमित्तं न च दत्तमेव तुल्यं धनं वा वस्त्रं वा भूषणं वा गृहं वा क्षत्रं वा यदि दीयते मया तदिलोकाः आपयिष्यंति सा
राज रमणी प्रेमरमणीति तस्मात् ॥ एव वस्त्रभेन दत्तोऽहं गुप्तीकराण हेतोः मा दुःखमनुभूयसे ॥ चंपकवती उवाच
महाराज किं बहुना प्रवादेनाहं यथाज्ञापितं तत्सर्वं ॥ एवमेव ब्राह्मण नित्यं सराजा चंपकवत्यां विहरति ॥ तदनंतरे

ब्राह्मण एकस्मिन्समये तस्याभर्ता प्रचंडेन तत्सर्वं ज्ञात्वा अनुविचिंतयति ॥ किं मम पापरतेनेत्थमनुभूतं स्वकांता
न स्वाधिनाऽनुप्राप्तोऽहं वक्तव्यमहं इह परलोकमिति दुःखमनुप्राप्तः ॥ ब्राह्मणसराजविमलशेखर तस्मात्कर्मवि
पाकात् कर्कशानामग्रामैकदेशे चकितो नाम दूतकजम्भोवभूव स्त्रिया समापन्नः ॥ अपिच ब्राह्मणसः प्रचंडो नाम
श्रेष्ठी मनोहरो नाम वनखंडे उर्ध्वजटानामराक्षसजम्भोवभूवः ॥ तेन कर्मविपाकेन अस्पृचकितदूतकस्य स्वकांता
हरां भवति ॥ सर्वमेव ब्राह्मण कर्मफलवसात्प्राप्यते नराः ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ भगवन्साधुसुगत प्रतीतोऽहं ॥ तदा च कि
तो नाम दूतकः सहसा समुत्थाय पुनरपि भगवंतं त्रिप्रदक्षिणीकृत्यो वाच ॥ एवमेव भगवन्नेवमेव सुगत बहुना कि
मुक्तेनाऽहं ॥ हाहाहा ईदृशं संसारिकमिति तूष्णीं स्थितः ॥ तदा भगवान्नाह ॥ मज्जास्नायु निवद्धयंच सदृशं मान्सेन

शोभीकृतं नानाव्याधिप्रकीर्णं शोक कलिलं शुन्तर्षसंपीडितं ॥ जंतूनां निलय मनेकसुखिल मृत्युं जराचाश्रितं दृष्ट्वा
कोहिविचक्षरारिपुनिभं मन्यशरीरं स्वकं ॥ ततो ब्राह्मणो भगवंतमेतदवोचत् ॥ भगवन्नस्य एवमेवं भवति मम केन
कर्मणा दीनब्राह्मणजन्मभूतोऽहं ॥ भगवानाह ॥ ब्राह्मण मा दीनस्त्वं सुतः तत्त्वज्ञः मंत्रज्ञः वेदज्ञः तव पूर्वसुकृ
तकर्मणा ब्राह्मणभूतोसि किं नु ब्राह्मण समंतकुसुमो नाम उद्धक्षत्रादागता बुद्धोपासकाः लक्षचैत्यमादाय विम
लान्ध्रां प्रवाहिताः तत्र मार्गे तूणाहारकहेतो त्वमागते चैत्यमेकं दृष्ट्वा गृहीत्वैव न्ध्रां प्रवाहितस्त्वं तेन कर्मणा
कुलवान् ब्राह्मणजन्मभूतोसि मंत्रतत्त्वसमापन्नः ॥ तदा ब्राह्मणो भगवंतमेतदवोचत् ॥ श्लाघ्योसि भगवन् सुग
त प्रम एवमेव भूतोऽहं ॥ हाहाहा संसारवासना इत्थमनुभूतं ॥ भगवानाह ॥ ब्राह्मणोत्थमनुज्ञातव्यं संसारकं ॥

भुभंवाअभुभंवापि. दीनादीनतथैवच ॥ उत्तमो मध्यजन्मवै. स्वकर्मफलतो भवेत् ॥ ब्राह्मणक्षत्रियो वै शूभ्रडादि
हीनजंतवः ॥ स्वकर्मफलतो जाताः तस्माद्धर्मपुवर्द्धसे ॥ तदा भगवतो वचने प्रतिश्रुत्य. नौश्रेष्ठी ब्राह्मणौ. भगवतः
पादयोः परिपूज्यैव माह तुः ॥ अहो बुद्ध अहो धर्म अहो पुण्यपुवर्द्धकः ॥ अंधभूतो ह्यहं नाथ बुद्धबोधितमोनमः ॥ न्य
जामि विषयसर्वं. संसारिकमनिष्टकं ॥ पूर्वकर्मविपाकं मे. नाशय भगवन्महान् ॥ बुद्धज्ञानोत्तमं नाथ बुद्धबोधि
पदं पुनः ॥ बुद्धबुद्धपदं देहि. पुष्पत्पादप्रसादतः ॥ ततो भगवा-करुणाया विष्टमना. श्रेष्ठी ब्राह्मणयोः धर्मदेशनं कृ
त्वा. तथागतपदं दत्तवान् ॥ हे श्रेष्ठी ब्राह्मणौ. ब्राह्मणस्यां महानगर्या. पुत्राभ्यां बुद्धक्षत्रे ब्रह्मव्यूहो नाम. तथागतो
भविष्यति ॥ पुनरेक सश्रेष्ठी श्वक्रव्यूहो नाम भविष्यति ॥ अनुत्तरा सम्यक्संबोधिमनुपाप्य. शास्ता देवानां च मनुष्या

नांच बुद्धो भगवान्भवथः ॥ इत्थं मयि उपासना हेतुत्वात् ॥ बुद्धबुद्धेति स्मरणा हेतोः इत्थमेव मनुष्यापयिष्यति ॥ गच्छेति
छोरितवान् ॥ ततो भिक्षवो भगवंतं साधुकारं प्रदाय स्वकः स्वकाति वेश्मनि प्रक्रीताः ॥ इति श्रीविचित्रकर्णिकावरा
नेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ॥ ओं नमो रत्नत्रयाय ॥ ॥ अशोकोवाच ॥ यदुक्तं श्रीमता सर्वराजं यथुतमेव तत् ॥ सर्वस
प्रकथाश्रुत्वा ब्राह्मणास्तथं भवेत् ॥ उपगुप्तोवाच ॥ अथैकस्मिन् समये गृध्रकूटपर्वते विजहार संभांकार
यतिस्मि ॥ सत्कृत्वा गुरुकृत्वा मानीयत्वा पूजयित्वा देवनागयक्षगंधर्वा सुरगरूडकिंनरमहोरगादिभिः सा
हं भिक्षुसंघैः सर्वलोकपालैः चतुर्वर्गमनुष्यैः धर्मदेशयति स्म ॥ तदा ब्राह्मणभगवंतमेतदवोचत् ॥ भगवन्
तस्य चकितनाम इतस्य पूर्वकर्मविपाकेन एव मेव भवति ॥ मम केन कर्मणो न ब्राह्मणजन्मभूतोऽहं भगवानाह

ब्राह्मणमादीनस्त्वं शृणु तत्त्वज्ञः मंत्रज्ञः वेदज्ञः तव पूर्वमुकृतकर्मणा ब्राह्मणजन्मभूतोसि किंतु ब्राह्मणसमं
तकुसुमो नाम बुद्धश्चादागता बुद्धोपासका लक्षचैत्यव्रतं कृत्वा लक्षचैत्यमादाय विमलानां ^{नाम} प्रवाहिताः तत्र
मार्गे नृणां हारकहेतोः त्वमागताः लक्षचैत्यमेकं दृष्ट्वा गृहीत्वानग्रीं प्रवाहितस्त्वं श्रद्धाभजेन तेनैककर्मणा कुलवान् ब्रा
ह्मणजन्मोभूतोसि ॥ एवं मंत्रं तं व्रतं समापन्ना ॥ तदा ब्राह्मणभगवन्तमेतदवोचत् ॥ श्लाघ्योसि भगवन्सुगत मम स्वमेव भूतोहं
॥ अथ खलु ब्राह्मणस्त्वा सनात्समुत्थाय समुत्तरा संगं कृत्वा दक्षिणानुमण्डलभुवि स्थाप्य भगवन्तं प्रणम्येतदवोचत् ॥ नानाधर्म
प्रजानामिनां भुतं भगवन्प्रभो ॥ समन्तकुसुमोऽप्याने लक्षचैत्यव्रतकथं ॥ भगवान्नाह ॥ शृणु ब्राह्मण वक्षामि लक्षचैत्या फलं महत्
साधुसाधु महाब्राह्मण लक्षचैत्यव्रतं विधिः ॥ भुतं मया भूतपूर्वं ख्यातस्वर्गवतीपुरे ॥ तस्या अभूतमहीपाल स्वर्गं केतुर्विधीयते

॥ तस्य देवीमिति ख्याता हिरण्यावतीति विभुता ॥ समद्रुतो ततो राज्ञो पंचराजो च वल्लभाः ॥ प्रथमं पुष्यकेतुश्च रसकेतुश्चितीय
 कं सूर्यकेतुश्च तृतीयश्च चतुर्थद्वीपकेतुर्क ॥ पंचमं चन्द्रकेतुस्यात्यसिद्धो राजवल्लभः ॥ ततः पुष्यकेतुराजकुमारो वाच ॥ आगमिष्या
 मिहेतातः तत्र श्रोतुं अलं द्रुतं ॥ विपश्ची भगवान्नाथ भग्या नस्य म्यसमादरात् ॥ ततः सराजकुमारौ पितरौ निपत्य पुजां गृही
 त्वा संप्रस्थितः ॥ येन वंधुमति महानगर्याः तेनोपसंक्रम्य भगवन्निप्रदक्षिणीकृत्य पादौ नत्वा पुजयामास प्रार्थितवान् ॥ भद
 नो हंसमिदमि चरितुं चैत्यसम्बरं ॥ तदा दौ किं व्रतं धृत्वा सचरेयं समाहेतं ॥ किं व्रतं किं फलं धर्मं किं धार्यं किं विधिस्मृतं ॥ के
 न संचरते भुम्यां भगवन्बुद्धिमे प्रभो ॥ भगवानाह ॥ भृगुराजन्महाबाहुः लक्ष्म्ये चैत्यव्रतं विधिः ॥ एकसंस्कारकस्यापि अने
 कफलमाप्नोते ॥ प्रथमं भुद्भुभागे मृत्तिकाग्रहनादिकं ॥ भुभदिव समादाय सुप्रसन्नेन चेतसा गृह्णति मृत्तिकायेवा लक्ष्ये

त्यार्थहेतवे ॥ वलवान्भोगवाधीमान् श्लाघ्यनीया भवन्ति हि ॥ दिवसाथानुरूपेन मासपक्षे विशेषतः ॥ वर्षे वा मासपक्षवा प्रतिदि
नश्च विशेषतः ॥ मासप्रधानचेद्वनि श्रावणे कार्तिकेथवा ॥ त्रिवर्षपंचवर्षे वा संपूर्णतत्रकारयेत् ॥ आदौक्षूरकर्माणि केशम
श्रुसंत्यजेत् ॥ दन्तधावनसत्कुर्या यदीदृतिव्रतीजनाः ॥ प्रातरुद्यायव्रतिजना स्नानपूर्वामुखे पुनः ॥ शुचिवस्त्रं समाहृत्य तथा कु
र्या विशेषतः ॥ एजोवाच ॥ वृतालभ्यं कृतं येन प्रास्नीया किंच स्वाप्रकं ॥ विधिना तत्त्वतः श्रीमान् वदमोक्षदवादि एतत् ॥ भगवान्वाच
॥ निराहारे स आहार एक भक्तं समाचरेत् ॥ गोमुत्रं पंच गव्यं वा क्षीरं वा फलमेव च ॥ प्रास्नीयाद्यदि भूत्वेव लक्ष्यं चैतत् तथा कृताः ॥
आमिषं मद्यपानं च भार्या स्नेहं त्यजे व्रती ॥ एजोवाच ॥ कस्मिं स्थाने प्रकुर्वीत चेत्त्यक्मिव्रता च न ॥ सम्यक्कुहि महाभिक्षः सर्वसत्त्वार्थ
कारणतः ॥ भगवानाह ॥ देवाश्च मे विहारे वा नदी पुष्करिणी सुवा ॥ पर्वते भुङ्क्ते हे वा पुण्य तीर्थे मनोरमे ॥ गोमयेन समाविष्ट

ॐ व्रतशालोचकारयेत् ॥ चन्दनादिसुगन्धयै लेपयेत्सिंचने तथा ॥ ध्वजादिचामराग्राश्वलवयस्तु वितानवै ॥ चतुर्ध्वजं प्रतिष्ठाप्य च
तुष्कोरो तथैव च ॥ प्रथमं धर्मध्वजं चैव रत्नध्वजं द्वितीयकं ॥ तृतीयं मयुरचापि पद्मध्वजं तथा परं ॥ वितानचामलाग्राश्वसु
व्यकाशोचलन्ययेत् ॥ एताभिः साह्यते कश्चिद्भूमौ च परिशोधयेत् ॥ पंचगव्येन संसिंच्य चैत्यकर्मण्यसर्वतः ॥ धारणी वाचयि
त्वा तु अनुमोदेन मानसा ॥ व्रती एणं पुरुषा एणं च प्रतिष्ठा मंत्रधारणं ॥ राजो वाच ॥ लक्षचैत्यस्य कर्मस्य ब्रुहि मे भगवन्तथ ॥ मृन्म
यं वाच भुङ्गाय केन संकीर्यते ननु ॥ भगवानाह ॥ भूनु राजन्न रश्मेष्ट मृन्मयं शोधनादिकं ॥ वैरेचनस्य धारणां मृत्तिकां शोधये
द्वती ॥ वसुधेति मंत्रेण मृत्तिका ग्रहणं भवेत् ॥ वज्रो भवेति मन्त्रेण मृत्तिका कोटरादपि ॥ वज्रकर्त्रीति मंत्रेण देदनं तु तथैव च ॥ ध
र्मधात्वेति मन्त्रेण सुवर्णस्थिते रोपयेत् ॥ आकोदयति मंत्रेण मृत्तिका कोटनाय च ॥ धर्मरतेति मन्त्रेण बहिर्भूम्या च कारयेत्

सुप्रतिष्ठितमन्त्रेण स्थापयेत्तथाक्रमे ॥ एवं विधि मया ख्यातं रक्षचैत्यस्य साधनं ॥ त्वयापि च सदा धार्य भद्रं श्रीसद्गुणश्रया ॥
ब्राह्मणे वाच ॥ कियन्प्रमाणमेनाथ कति संख्या प्रमाणातः ॥ केन केन च कुर्वन्ति वद मे ज्ञानसागर ॥ भगवानाह ॥ शतसहस्रकै
व अधिकं च विशेषतः ॥ त्रायतिंशे महाबाहो सकेन पूजिता सदा ॥ संख्या लक्षप्रमाणेन अधिकं कोटिनामपि ॥ अष्टधा तुभिः
संस्कार्य नानाधातु विशेषतः ॥ अन्यश्च बहुविधा कार्य मृन्मये च विशेषतः ॥ बालुकं चोदनं चैव गोमये स्कंदमेव च ॥ स्फुटिकं
कांचनं दन्तम्या निर्मितं च स्तुभेदतः ॥ एवं तिष्ठन् च पंचावा सप्तमं दशमेव च ॥ द्वादशं पंचदशं चैव विंशत्सप्तदशास्तथा ॥ पंचाशो वा श
तं वापि सहस्रं लक्षमेव च ॥ अधिकं कोटिप्रमाणेन लक्षचैत्यस्य तद्विधिं ॥ ब्राह्मणे वाच ॥ तत्फलं वद वादिन्द्र लक्षचैत्यकृतस्य च ॥ ल
क्षचैत्यस्य कर्माणि भगवान्परमार्थवित् ॥ भगवानाह ॥ लक्षचैत्यं कृतं येन मृन्मये बालुकं तथा ॥ ओदनं गोमये चैव श्रद्धया भग्निमा

नसा ॥ धनागमं च शोभाग्यं ज्ञाननिर्वाणमाप्नुयात् ॥ लिखना कथ्यते वापि नाना तंगैर्विशोभतः ॥ खनिकया भग्नियुगे च पंच
 गधैस्तथैव च ॥ चित्रभूषणमिव सौख्यं सुखसंपदमाप्नुयात् ॥ यानयायी च श्रेष्ठं च भृणुवाह्मणसत्तमः ॥ भुभक्तो समयं चैत्यं यः
 करोति विधानतः ॥ भोगैश्चर्य्यमुसन्नानं अभीष्टहलमाप्नुयते ॥ काष्ठपात्राण्यः कश्चिदिष्टकादिप्रकुर्वीते ॥ गुणवोज्ञानवांस्त
 श्मी जससौभाग्यसंभवेत् ॥ कोटिद्रव्यानि संप्राप्य पुण्यात्मा समर्पयते ॥ अष्टधातुमयं चैत्यं करोतु श्रद्धया किल ॥ धनधान्यादि
 सर्वाणि अध्वने अभिमतं भुभ ॥ स्फटिकं काचना कोचिन् यः करोति कृतात्मकाः ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तः शोकव्याधिविवर्जितः ॥ भुभरे
 ष्य मयं चैत्यं विधिना लक्ष्मणैर्युतं ॥ नानारत्नविचित्रागैः कृतात्मानः करोति च ॥ रूपशोभाग्यसम्यक् सभवेत्तः करोति च ॥ सुवर्ण
 विविधैर्युगैः यकरोति महामतिः ॥ शोभाग्यसूर्यसंकाशं च कुर्वति भवेन्नरः ॥ सर्वसंपदसंप्राप्य चान्ते बहुपदं लभेत् ॥ विशेषे

ममधिकवाह्येण मृन्मयवैद्यकस्य च ॥ मंत्रयुक्तफलं सम्यक् पृथक् पृथक् महोत्तमं ॥ वैरोचनस्य मंत्रेण साधनाद्रूपतीभवेत्
॥ पंचवर्णं पंचरत्नं पंचगंधैश्च पूजयेत् ॥ समन्तभद्रस्य मन्त्रेण सप्रधामर्द्धं नाहर्तुं ॥ आयु एरोग्यसंम्यक्तं मोक्षसंम्यदमाप्स्यते
॥ वसुधोति मन्त्रेण मृन्मयं ग्रहणादपि ॥ कुलव्याधि महाघोरं नाशं भवति नाप्यथा ॥ वज्रोद्भवेति मन्त्रेण मृन्मयां पिराडनात्फलं
॥ सप्तजन्मकृतं पापं मुच्यते नात्र संशयः ॥ अरजोऽति मंत्रेण तैलभ्यङ्गलनात्फलं ॥ शौभाग्यगुरासंपन्नं दीप्तिवान् भवने
सदा ॥ वज्रधात्वेति मंत्रेण मृन्मयं वशनात्फलं ॥ पुत्रवान् भवने नित्यं धनवांच पुनर्पुनः ॥ वज्रमुद्भल मन्त्रेण मृन्मयं कोटनात्फलं ॥ अ
नपानानि वस्त्राणि विद्यालाभं च प्राप्स्यते ॥ वज्रकर्तृति मन्त्रेण मृन्मयं देदनात्फलं ॥ अत्यन्तयोधावलवान् रिपुसर्वं परायते
धर्मधातुश्च गर्भेति मन्त्रेण क्षतगर्भकारयेत् ॥ कोट्यांगारैश्च कोसश्च उच्चसंपत्तिमाप्स्यते ॥ धर्मरतेति मंत्रेण वहिर्भूम्यां च स्थाप

येत् ॥ वसुधापि पति भूत्वा जनवान् धनवान् भवेत् ॥ सुप्रतिष्ठितमंत्रेण प्रतिष्ठां च प्रकारयेत् ॥ धनवान्भूपतिं प्राप्य जित्पु
 त्रो भविष्यति ॥ लक्ष्म्यैत्यस्य विम्बस्य मया ब्राह्मण सतमः ॥ सर्वसत्त्वार्थहेतुत्वा फलमुक्तं महामते ॥ ब्राह्मणो वाच ॥ भगवन्
 स्य प्रजाया विशेष्फलविस्तरं ॥ सर्वश्च मे सभा लोका श्रोतुमिदं निसाम्यते ॥ तद्वांसमुपादिश्य प्रजाफलविशेषतः ॥ इमां
 सभासीनां सम्बोधयतु मर्हसि ॥ भगवानाह ॥ भृगुर्ध्वं लक्ष्म्यैत्यस्य अस्य प्रजा हलं महत् ॥ विशेषेण प्रवक्ष्यामि सर्वलोका
 भिवोधने ॥ पंचामृतैर्महाभोभिः सशोभितसुनिर्मलैः ॥ यमुदास्नापयन्ती मं धर्मधातुजिनालयं ॥ मद्राकिन्या सदा स्नात्वा
 ते विशुद्धविमण्डला ॥ दिव्यसुरवानिभुंजानां प्रान्ते याति जिनालयं ॥ सौरभूद्वयसंयुक्तं यत्र चैत्यस्वयं भुवि ॥ मोदयन्तो जगच्चितं
 धूपयन्ति मुदा सदा ॥ ते सुगन्धितसौम्याश्च मान्या देवा सुरैरपि ॥ श्रीमन्तः सुखसंपन्ना भवन्ति रत्नसंनिभं ॥ सुगन्धमस्मानुपटो

स्ययानि प्रसन्नचित्तमनुजात्रयत्नं ॥ सुगन्धिदेहारविभानुदीप्ता भवन्तिलोकाः परमार्थलोकाः ॥ सुगन्ध ॥ सुपीतव्यसार्पितभूमि
मण्डले ॥ परिक्रमायप्रकरेति लीलया ॥ तथागतस्यार्थगणोत्तमस्य वाचोपरमस्य महीभुजेश्वर ॥ पीतवासपोताया ॥ श्रीखण्ड
कुंकुमसुशोभितचन्दनादीन् कुर्वन्तु ते सतिलकान् सहस्रं संघान् ॥ तेषां पुजगतां तिलकोत्तमत्वं ॥ सौदर्यरूपपृथुद्वयविशाल
वंशः श्रीखण्डरत्नचन्दनकुंकुमादिन् सिंहलंति केरा ॥ ये कुंकुमादौ रचितं सुवस्त्रं ददन्ति ते चैव तथा गतेभ्यः ॥ शीतार्तिदुखं न हि
जातु तेभ्यः तद्धेतुतः कोऽपि विशालसारं ॥ वस्त्र ॥ अशेषपुष्पजलजे भवन्तं श्वेतारुणाभ्यामसुपितं कृष्णं समन्तभद्राय विशारवंशे ॥
आरोग्यसौख्यं प्रभवन्ति दानात् ॥ पुष्प ॥ उत्पलैः कुमुदैर्पुष्पैर्जातिमन्दारवादिभिः कुमुदादिपञ्चकैः पद्मैः योऽर्चयन्ति जिनालयं ॥ वि
प्रार्थकामसौभाग्यं कुलसिद्धिरिष्यते ॥ मुरुपं मुखलाभं च सलभो दिविभूतले ॥ स्नान ॥ अद्भुतताये मनुजा उदारैः मालासुग

८०

श्वैर्वहुपुष्पयुग्मैः॥ चरन्ति पुजां बहुभक्ति तस्ते. समस्तसौख्या नित्यभक्तिलोके॥ पुष्पमाला ॥ नेत्राभिरामावहु रत्नकोष्ठा. नराधि
पैरार्च्य तपादपद्माः॥ ज्ञानपदीपाहतमोहजाला. यदीपमालारक्षयानिबुद्धे॥ दीपमाला ॥ तैलाद्यादिप्रदीपंच. योदप्राज्ञिन
पुगवे॥ नेत्रा

आश्विन मासकाथि	
41	